

# VOR TIDS MARXISME

(april 1939)

Nedenstående tekst er en oversættelse af en pjece, forfattet af Lev Trotskij: *"Marxism in Our Time"*, Pathfinder Press 1972. Sidst i denne tekst bringes et tillæg, skrevet af Trotskij. Noter og henvisninger er foretaget af oversætteren Anton Schou.

## **Af Lev Trotskij**

DENNE bog<sup>1</sup> giver en kompakt fremstilling af det grundlæggende i Marx'<sup>2</sup> økonomiske lære med Marx' egne ord. Trods alt har ingen endnu kunnet gøre rede for arbejdsværdilæren bedre end Marx. En forkortet udgave af første bind af *Kapitalen*<sup>3</sup> – grundlaget for hele Marx' økonomiske system – blev lavet af hr. Otto Rühle<sup>4</sup> med stor omsorg og dyb forståelse af opgaven. Først blev forældede eksempler og illustrationer fjernet, så citater fra skrifter, der i dag kun er af historisk interesse, polemikker med nu glemte forfattere og endelig talrige dokumenter – parlamentslove, rapporter fra fabriksinspektører og lignende – som, uanset deres betydning for at forstå en given periode, ikke har plads i en kortfattet fremstilling, der forfølger teoretiske i stedet for historiske mål. Samtidig gjorde hr. Rühle alt for at bevare kontinuiteten i udviklingen af den videnskabelige analyse så vel som fremstil-

lingens enhed. Vi er sikker på, at logiske slutninger og dialektiske tankeovergange ikke er overtrådt på noget punkt. Det er indlysende, at denne sammenfatning kræver opmærksom og eftertænksom granskning. For at hjælpe læseren har hr. Otto Rühle suppleret teksten med korte titler i margin.

Visse af Marx' argumenter, især i det første og vanskeligste kapitel, forekommer måske for den uindviede læser at virke alt for argumenterende, spidsfindige eller "abstrakte". Det indtryk opstår faktisk som følge af vanens manglende evne til at forstå alt for sædvanlige fænomener på en videnskabelig måde. Varen er blevet en så altomspændende, sædvanlig og velkendt del af vores dagligdag, at vi, lullet i søvn, ikke engang overvejer, hvorfor mennesker opgiver vigtige genstande, der er nødvendige for at opretholde livet, i bytte for små skiver af guld eller sølv, som

---

<sup>1</sup> Med ordene "DENNE BOG" mener Lev Trotskij bogen *"Living Thoughts of Karl Marx"*, skrevet af den tyske revolutionære Otto Rühle. Den foreliggende tekst af Trotskij er således et forord til Rühles skrift, der er en indføring i første bind af Karl Marx' *Das Kapital*. Otto Rühles skrift findes i *Marxist Internet Archives* under titlen *"Karl Marx's Capital 1939"*.

<sup>2</sup> Karl Heinrich Marx (1818-1883) var en tysk tænker og revolutionær socialist. Var – sammen med Friedrich Engels – grundlægger af den videnskabelige socialisme.

<sup>3</sup> *"Kapitalen. En kritik af den politiske økonomi"* skrevet af Karl Marx i tiden 1867-1883. Det er en fundamental teoretisk tekst om materialistisk filosofi, økonomi og poli-

tik. Marx havde til formål at afsløre de økonomiske mønstre, der ligger til grund for den kapitalistiske produktionsmåde i modsætning til klassiske politiske økonomer som Adam Smith, Jean-Baptiste Say, David Ricardo og John Stuart Mill. Marx levede ikke længe nok til at offentliggøre den planlagte anden og tredje del, som efter sin død blev udgivet af kollegaen og venen Friedrich Engels. *Kapitalen* er den mest citerede bog i samfundsvidenskab før 1950. *Kapitalen* er udkommet i en dansk oversættelse, udgivet i 11 "bøger" af forlaget Rhodos begyndende med 1970.

<sup>4</sup> Karl Heinrich Otto Rühle (1874-1943) var en socialdemokratisk, senere rådskommunistisk politiker og forfatter, tæt på Lev Trotskij.

ikke har nogen jordisk nytte. Sagen begrænses ikke til varen. Alle og enhver af markedsøkonomiens kategorier (grundbegreber) synes at blive accepteret uden analyse, som selvindlysende, som om de var det naturlige grundlag for menneskelige relationer. Selv om de reelle økonomiske processer består af menneskeligt arbejde, råstoffer, redskaber, maskiner, arbejdsdeling, nødvendigheden af at fordele færdige produkter blandt arbejdsprocessens deltagere og lignende, så er kategorier som "vare", "penge", "løn", "kapital", "profit", "skat" og lignende blot halvmystiske afspejlinger i menneskenes hoveder af forskellige aspekter af en økonomisk proces, som de ikke forstår, og som de ikke kontrollerer. For at afkode dem er det absolut nødvendigt med en grundig videnskabelig analyse.

I De Forenede Stater, hvor et menneske, der ejer en million, omtales som værende en million "værd", er markedsbegreberne sunket dybere ind end noget andet sted. Indtil for ganske nylig tænkte amerikanerne ikke meget over de økonomiske forholds beskaffenhed. I landet med det stærkeste økonomiske system fortsatte økonomisk teori med at være yderst gold. Kun den amerikanske økonomis nuværende dybtgående krise<sup>5</sup> har brat konfronteret offentligheden med det kapitalistiske samfunds grundlæggende problemer. Under alle omstændigheder vil enhver, der ikke har forladt vanen med ukritisk at acceptere færdigsyede ideologiske ideer om den økonomiske udvikling, og enhver, der ikke i overensstemmelse med Marx har fundet ud af varens væsentligste natur som den kapi-

talistiske organismes grundlæggende celle, for altid være ude af stand til at forstå vores epokes vigtigste og mest akutte manifestationer.

### **Marx' metode**

Efter at have etableret videnskaben som erkendelse af naturens objektive gentagelser har mennesket stædigt og vedholdende forsøgt at udelukke sig selv fra videnskaben og forbeholdt sig særlige privilegier i form af omgang med overnaturlige kræfter (religion) eller evige moralske forskrifter (idealisme). Marx fratog mennesket disse frastødende privilegier definitivt og for altid, idet han så på mennesket som et naturligt led i den materielle naturs evolutionære proces, på det menneskelige samfund som organiseringen af produktion og fordeling samt på kapitalismen som et stadium i udviklingen af menneskets samfund.

Det var ikke Marx' mål at opdage økonomiens "evige love". Han afviste, at sådanne love fandtes. Historien om det menneskelige samfunds udvikling er historien om rækken af forskellige økonomiske systemer, som hver især fungerer efter sine egne økonomiske love. Overgangen fra ét system til et andet er altid blevet bestemt af produktivkræfternes vækst, dvs. væksten i teknikken og arbejdets organisering.<sup>6</sup> Op til et vist punkt er sociale forandringer kvantitative i karakter og ændrer ikke samfundets fundament, dvs. de fremherskende ejendomsformer. Men der nås et punkt, hvor de modnede produktivkræfter ikke længere kan rummes inden for de gamle ejendomsformer<sup>7</sup>; så følger en

---

<sup>5</sup> Trotskij tænker her på *den store depression*, som indtil da var den værste økonomiske afmatning i USA's historie. Det startede i 1929 og ophørte først i slutningen af 1930'erne. Aktiekursnedbruddet i oktober 1929 signalerede begyndelsen på den store depression. I 1933 lå arbejdsløsheden i USA på 25 procent, og næsten 4.000 banker var bukket under. Oversættelse inspireret af AI.

<sup>6</sup> **Produktivkræfter** omfatter alt, som (a) anvendes af de arbejdende producenter i produktionsprocessen på en sådan måde, at de (b) bidrager til produktionen og således at (c) resultatet er tilsigtet af producenterne. I praksis omfatter dette produktionsmidler, råmaterialer og

arbejdskraft – herunder også de produktive egenskaber ved arbejdskraften, som viden og dygtighed. Kilde: [www.leksikon.org](http://www.leksikon.org).

<sup>7</sup> Sådanne **ejendomsformer** kalder Marx også *produktionsforhold*. De kan enten defineres gennem formelt juridiske ejendomsforhold eller gennem den mere grundlæggende fordeling af reel kontrol over arbejdskraft og produktionsmidler. G. A. Cohen har påvist, at producenterne kan inddeles efter kriterierne: *fuldstændig*, *delvis* eller *ingen ejendomsret* til arbejdskraft og *produktionsmidler*. (...) Feudale produktionsforhold defineres ved, at den livegne bonde ejer noget af sin arbejdskraft og

radikal forandring i den samfundsmæssige orden, fulgt af rystelser. Det primitive fællesskab<sup>8</sup> blev enten afløst eller suppleret af slaveri; slaveriet blev fulgt af livegenskab<sup>9</sup> med sin feudale overbygning; byernes handelsmæssige udvikling bragte Europa i det sekstende århundrede til den kapitalistiske orden, som derefter gennemløb flere stadier. I sin bog *Kapitalen* studerer Marx ikke økonomi i almindelighed, men *kapitalistisk* økonomi, der har sine særlige love. Kun i forbifarten henviser han til andre økonomiske systemer for at belyse kapitalismens kendetegn.

Den primitive bondefamilies selvforsyningsøkonomi har ikke brug for en "politisk økonomi", for den beherskes på den ene side af naturens kræfter og på den anden af traditionens kræfter. Grækernes og romernes lukkede naturaløkonomi, der byggede på slaveri, var styret af slaveejernes vilje, hvis "plan" omvendt var direkte bestemt af naturens og rutinens love. Det samme kan siges om middelalderens godser med sine livegne bønder. I alle disse tilfælde var de økonomiske relationer klare og gennemsigtige i al deres primitive råhed. Men nutidens samfund er helt anderledes. Det ødelagde de gamle lukkede forbindelser og nedarvede arbejdsmåder. De nye økonomiske forhold har forbundet byer og landsbyer, provinser og nationer. Arbejdsdelingen har omfattet hele planeten. Efter at have knust tradition og rutine har disse bånd ikke dannet sig selv i overensstemmelse med en plan,

men snarere adskilt fra den menneskelige bevidsthed og fremsyn, og det ser ud til at være sket bag menneskets ryg. Menneskers, grupper, klassers og nationers indbyrdes afhængighed, der følger af arbejdsdelingen, dirigeres eller styres ikke af nogen. Folk arbejder for hinanden, uden at kende hinanden eller uden at spørge ind til hinandens behov i håb om og endda i visheden om, at deres forhold på en eller anden måde vil regulere sig selv. Og i det store hele gør de det, eller snarere var vant til det.

Det er helt umuligt at finde årsagerne til det kapitalistiske samfunds gentagelser i den subjektive bevidsthed – i deres hensigt eller plan. Kapitalismens objektive gentagelser blev formuleret, før videnskaben begyndte at tænke alvorligt over dem. Den dag i dag kender det overvejende flertal af mennesker intet til de love, der styrer den kapitalistiske økonomi. Hele styrken i Marx' metode lå i hans tilgang til økonomiske fænomener, ikke ud fra visse personers subjektive synspunkt, men ud fra samfundets objektive synspunkt som helhed, ligesom en eksperimentel naturforsker nærmer sig en bikube eller myretue.

For den økonomiske videnskab er det af afgørende betydning, hvad mennesker gør, og hvordan de gør det, ikke hvad de selv tænker om deres handlinger. Religion og moral er ikke samfundets grundlag, men det er natur og arbejde. Marx' metode er materialistisk<sup>10</sup>, fordi den går fra eksistens til bevidsthed, ikke omvendt. Marx'

---

noget af den jord han arbejder på, slaveriet ved at slaven hverken ejer sin arbejdskraft eller sine produktionsmidler, og kapitalismen ved at lønarbejderen ejer hele sin arbejdskraft men ingen af sine produktionsmidler. Marx skriver, at der er overensstemmelse mellem produktivkræfter og produktionsforhold, når de sidstnævnte er "udviklingsformer" for de første, og at relationen bliver modsætningsfyldt, når de bliver til "lænker". Dette kan enten opfattes således, at produktionsforholdene på hvert enkelt tidspunkt kan hæmme eller fremme *udnyttelsen af* produktivkræfterne, eller således at de over tid kan hæmme eller fremme *udviklingen af* dem. Kilde: [www.leksikon.org](http://www.leksikon.org).

<sup>8</sup> Trotskij opdeler historien, startende med "primitive" samfund, er her lig med urtidens jæger- og samlere-

samfund, så med "slaveriet" med tanke på oldtidens slavesamfund (Grækenland, Romerriget ca. 500 fvt. til ca. 500 evt.), over til "livegenskabets" feudale samfund i middelalderen (ca. 400 evt. til ca. 1400) og endelig til handelskapitalismen fra ca. 1400-tallet og industrikapitalismen fra ca. 1750 til i dag.

<sup>9</sup> Godsejerne ejede ikke de **livegne** bønderne som ting, men havde ret til deres arbejdskraft, ret til at de udførte faste pligter. I praksis var livegenskab ikke meget forskelligt fra slaveriet, især i Rusland.

<sup>10</sup> **Materialisme** henviser her til den opfattelse, at alt, der eksisterer, er stof og energi (fysik), og at verden kan forklares fysisk.

metode er dialektisk<sup>11</sup>, fordi den betragter både natur og samfund, som de udvikler sig, og selve udviklingen som en konstant kamp mellem stridende kræfter.

### **Marxisme og officiel videnskab**

Marx havde sine forgængere. Den klassiske politiske økonomi – Adam Smith<sup>12</sup>, David Ricardo<sup>13</sup> – nåede sin blomstring, før kapitalismen var blevet gammel, før den begyndte at frygte morgendagen. Marx hyldede begge store klassikere med dyb taknemmelighed. Ikke desto mindre var det den klassiske økonomis grundlæggende fejl at betragte kapitalismen som menneskets normale eksistens til alle tider, i stedet for blot som et historisk stadium i samfundsudviklingen. Marx begyndte med en kritik af denne politiske økonomi, afslørede dens fejl såvel som selve kapitalismens modsætninger og dens uundgåelige sammenbrud. Som Rosa Luxemburg<sup>14</sup> meget rammende skrev, så er Marx' økonomiske lære et barn af den klassiske økonomi, et barn hvis fødsel kostede sin moders liv.

Videnskaben når ikke sine resultater i en forskers hermetisk lukkede forskning, men i et samfund af kød og blod. Alle de interesser og lidenskaber, der deler samfundet, påvirker videnskaben – især politisk økonomi, videnskaben om rigdom og fattigdom. Arbejdernes kamp imod kapitalister tvang borgerskabets<sup>15</sup> teoretikere til at afstå fra at analysere udbytningsystemet videnskabeligt og i stedet beskæftige sig med en

ren beskrivelse af økonomiske fakta, studere fortidens økonomi og, hvad der er langt værre, rent og skært at forfalske tingene, som de er, med det formål at retfærdiggøre det kapitalistiske system. Den økonomiske doktrin, som nu om dage undervises på officielle lærestudier og prædikes i den borgerlige presse, mangler ikke vigtige materielle fakta, men er alligevel helt ude af stand til at favne den økonomiske proces som helhed og opdage dens love og perspektiver og er heller ikke interesseret i at gøre det. Officiel politisk økonomi er død. Virkelig viden om det kapitalistiske samfund kan kun opnås gennem studiet af Marx' *Kapitalen*.

### **Arbejdsværdiloven**

I det nuværende samfund er bytte menneskets primære forbindelse. Ethvert arbejdsprodukt, der indgår i bytteprocessen, bliver til en vare. Marx begyndte sin undersøgelse med varen og uddrog fra denne grundlæggende celle i det kapitalistiske samfund de sociale relationer, der objektivt har formet sig selv på grundlag af byttet, uafhængigt af menneskets vilje. Kun ved at følge den retning er det muligt at løse den grundlæggende gåde – hvordan der i det kapitalistiske samfund, hvor mennesket tænker for sig selv og ingen tænker for alle, skabes de forskellige økonomiske grenes relative proportioner, der er så uundværlig for livet.

Arbejderen sælger sin arbejdskraft, landmanden bringer sine produkter til markedet,

---

<sup>11</sup> **Dialektik** er en erkendelsesteoretisk metode, der består i en udveksling af teser (påstande) og antiteser (modpåstande), som – i bedste fald – slutter med en syntese, som sammenvæver de to påstande. Det kan også udtrykkes sådan: Dialektikken er en metode inden for filosofi og retorik, hvor indbyrdes modsigende påstande bliver afsløret som sammenhængende ved at udsagn (tese) og modudsagn (antitese) føres frem til en fælles konklusion (syntese). Modsigelserne ophæves, og derved vil der opstå en erkendelse (syntese).

<sup>12</sup> *Adam Smith* (1723-1790) var en britisk/skotsk økonom og moralfilosof. Han kaldes også for den økonomiske liberalismes fader.

<sup>13</sup> *David Ricardo* (1772-1823) var en engelsk økonom. Ricardo var en af 1800-tallets mest indflydelsesrige

klassiske økonomer og kan ses som efterfølgeren til Adam Smith.

<sup>14</sup> *Rosa Luxemburg* (1871-1919) var en polsk-tysk socialist, der i starten af det 20. århundrede kritiserede det tyske socialdemokratis reformisme. Myrdet under den tyske revolution i 1919.

<sup>15</sup> **Borgerskabet** er en betegnelse, som bruges om en bestemt gruppe af mennesker i samfundet. Borgerskabet var byens overklasse i 1800-tallet, og til borgerskabet hørte akademikere og velhavende forretningsfolk. I løbet af 1800-tallet fik borgerskabet del i den politiske magt, i modsætning til tidligere, hvor adelen og kirkens folk havde magten. (...) Ordet borgerskab bruges i dag ofte til blot at betegne overklasse. Kilde: Det Kongelige Bibliotek.

pengeudlåneren eller banker yder lån, butiksindehaveren tilbyder et udvalg af varer, fabrikanten bygger en fabrik, spekulanten køber og sælger aktier og obligationer – med hver sine egne overvejelser, sin egen private plan, sine egne tanker om lønninger og profit. Ikke desto mindre opstår der ud af dette kaos af individuel stræben og handlinger et vist økonomisk hele, der sandt nok ikke er harmonisk, men modsætningsfyldt, og alligevel giver samfundet muligheden for ikke kun at eksistere, men endda at udvikle sig. Det betyder trods alt, at kaos slet ikke er kaos, at det på en eller anden måde reguleres automatisk, men ikke bevidst. At forstå denne mekanisme, hvormed forskellige aspekter af økonomien bringes i en tilstand af relativ balance, er det samme som at opdage kapitalismens objektive love.

De love, der styrer den kapitalistiske økonomis forskellige områder – løn, pris, jord, leje, profit, rente, kredit, børshandel – er mangeartede og komplekse. Men i sidste instans ender de med den lov, som Marx opdagede og undersøgte til bunds; dvs. *loven om arbejdsverdi*, der faktisk er den kapitalistiske økonomis basale regulator. Essensen i denne lov er enkel. Samfundet har til sin rådighed en vis reserve af levende arbejdskraft. Anvendt på naturen frembringer denne kraft produkter, der er nødvendige til at tilfredsstille menneskelige behov. Som følge af delingen af arbejdet mellem uafhængige producenter antager produkterne form af varer. Varer udveksles med hinanden i et givent forhold, først direkte og til sidst gennem guld eller penge. Varernes grundlæggende egenskaber, som i et vist forhold gør dem ens med hinanden, er det menneskelige arbejde, der anvendes på dem – abstrakt arbejde, arbejde i almindelighed – værdigrundlaget og værdimåleren. Arbejdsdelingen mellem millioner af spredte mennesker fører ikke til samfundets opløsning, fordi varerne udveksles i overensstemmelse med den

samfundsmæssigt nødvendige arbejdstid, der er brugt på dem. Ved at acceptere og afvise varer afgør markedet som en arena for bytte om de rummer eller ikke rummer samfundsmæssigt nødvendigt arbejde i sig, og bestemmer dermed andelen af forskellige slags varer, der er nødvendige for samfundet og dermed fordelingen af arbejdskraft ifølge forskellige erhverv.

Markedets faktiske processer er uendelig mere komplekse end her beskrevet i et par få linjer. Priser, der varierer omkring arbejdsverdi, svinger således betydeligt over og under deres værdi. Marx forklarer fuldt ud årsagerne til disse svingninger i tredje bind af *Kapitalen*, der beskriver "*den kapitalistiske produktionsproces betragtet som helhed*". Men uanset hvor meget varernes priser varierer fra varernes værdi i enkelttilfælde svarer summen af alle priser til værdien af alle værdier, for i sidste ende er kun værdien, der skabt af menneskeligt arbejde, til samfundets rådighed, og priser kan ikke bryde igennem denne grænse, heller ikke trusterne monopolpriser; hvor arbejde ikke har skabt ny værdi, kan selv ikke Rockefeller<sup>16</sup> få noget som helst.

### **Ulighed og udbytning**

Men hvis varerne byttes med hinanden i overensstemmelse med mængden af det arbejde, der er brugt på dem, hvordan opstår ulighed så af lighed? Marx løste denne gåde ved at afsløre en enkelt vares særlige natur, der ligger til grund for alle andre varer, nemlig arbejdskraften. Ejeren af produktionsmidler, kapitalisten, køber arbejdskraft. Ligesom alle andre varer sættes dens værdi i overensstemmelse med mængden af arbejde, der er indsat i den, dvs. de subsistensmidler, der er nødvendig for at arbejderne kan overleve og reproducere sig selv. Men forbruget af denne vare – arbejdskraft – består af arbejde, dvs. skabelse af nye værdier. Mængden af disse værdier er større end dem,

---

<sup>16</sup> Rockefeller var navnet på et amerikansk oliedynasti.

som arbejderen selv modtager, og som han bruger på sin opretholdelse. Kapitalisten køber arbejdskraften for at udbytte den. Det er udbyttningen, som er kilden til ulighed.

Den del af produktet, der går til at dække arbejderes eget underhold, kalder Marx et nødvendige produkt; den del, som arbejderen producerer ud over det, er merproduktet. Merproduktet må være frembragt af slaven, ellers ville slaveejerne ikke have holdt slaver. Merproduktet må være skabt af den livegne bonde, ellers ville livegenskabet være til ingen nytte for landadelen. Merproduktet, blot i betragteligt større omfang, frembringes ligeledes af lønarbejderen, ellers ville kapitalisten ikke have brug for at købe arbejdskraft. Klassekamp er intet andet end kampen om merproduktet. Den, der ejer merproduktet, er situationens herre – ejer rigdom, ejer staten, har nøglen til kirken, til retsvæsenet, til videnskaben og til kunsten.

### ***Konkurrence og monopol***

Forholdet mellem kapitalister, der udbytter arbejderne, bestemmes af konkurrence, som i lang tid har fungeret som drivkraft for kapitalistisk fremskridt. Store virksomheder har tekniske, finansielle, organisatoriske, økonomiske og ikke mindst politiske fordele i forhold til små virksomheder. Den større mængde kapital, som er i stand til at udbytte et større antal arbejdere, kommer nødvendigvis sejrende ud af en konkurrence. Det er det uforanderlige grundlag for en proces af kapitalens koncentration og centralisering.

Samtidig med at konkurrencen stimulerer teknikkens gradvise udvikling, opsluger konkurrencen ikke blot lidt efter lidt de mellemliggende kapitalister, men også sig selv. Oven på de små og mellemstore kapitalisters døde og halvdøde kroppe opstår der et stadigt faldende antal af stadigt stærkere kapitalistiske herskere. Ud af

en "ærlig", "demokratisk" og "fremskridtsvenlig" konkurrence vokser der uigenkaldeligt et "skadeligt", "snyltende", "reaktionært" monopol. Dets magt begyndte at hævde sig i firserne i forrige århundrede, hvor det antog endelig form i begyndelsen af det nuværende århundrede. De fleste officielle repræsentanter for det borgerlige samfund anerkender nu åbent monopollets sejr. De Forenede Staters tidligere justitsminister, hr. Homer S. Cummings<sup>17</sup>, beklager, at konkurrence som en dæmpende indflydelse fjernes gradvist og er på store områder kun "*en svag påmindelse om de forhold, der engang fandtes*". Endnu da Marx i sin prognose udledte monopollet af kapitalismens iboende tendenser, betragtede den borgerlige verden konkurrencen som en evig naturlov.

Monopolets eliminering af konkurrencen markerer begyndelsen til det kapitalistiske samfunds opløsning. Konkurrencen var kapitalismens kreative drivkraft og kapitalistens historiske retfærdiggørelse. Af samme grund markerer ophævelsen af konkurrencen aktionærernes forvandling til samfundssnyltere. Konkurrence havde behov for visse friheder, en liberal atmosfære, et regime af demokrati og kommerciel kosmopolitisme. Monopolet har brug for den mest muligt autoritære regering, toldmure, "sine egne" råstoffer og handelsområder (kolonier). Sidste led i monopolkapitalismens opløsning er *fascismen*.

### ***Koncentration af rigdom og voksende klasse modsætninger***

Kapitalister og deres fortalere prøver på enhver mulig måde at skjule det virkelige omfang af koncentrationen af rigdom for befolkningens så vel som for skattemyndighedernes blik. I strid med det åbenlyse forsøger den borgerlige presse stadig at bevare illusionen om en "demokratisk" fordeling af kapitalistiske investeringer. For

---

<sup>17</sup> Homer Stille Cummings (1870-1956) var en amerikansk politiker og USA's justitsminister fra 1933 til 1939. Wikipedia.

at gendrive marxismen påpeger *New York Times*<sup>18</sup>, at der er mellem tre og fem millioner separate arbejdsgivere. Selv om aktieselskaber repræsenterer en større kapitalkoncentration end tre til fem millioner enkeltarbejdsgivere, har De Forenede Stater alligevel "*en halv million selskaber*". Den slags ligegyldigheder med brudstykker af beløb og gennemsnitstal anvendes ikke til at afsløre, men til at skjule tingene, som de er.

Fra begyndelsen af krigen indtil 1923 faldt antallet af virksomheder og fabrikker i De Forenede Stater fra indekstallet 100 til 98,7, mens mængden af industriproduktion voksede fra 100 til 156,3. I årene med opsigtsvækkende fremgang (1923-29), da det så ud til at alle blev rige, faldt antallet af virksomheder fra 100 til 93,8, mens produktionen steg fra 100 til 113. Alligevel halter koncentrationen af virksomheder, bundet af deres tunge materielle kroppe, langt bag efter koncentrationen af deres sjæle, dvs. ejerskab. Som *New York Times* rigtigt skrev, havde De Forenede Stater i 1929 faktisk over 300.000 selskaber. Det er blot nødvendigt at tilføje, at 200 af dem – dvs. de 0,07 procent af det samlede antal – direkte kontrollerer 49,2 procent af alle selskabers aktiver. Allerede fire år senere var dette forhold steget til 56 procent, mens det under Roosevelt-regeringens<sup>19</sup> år utvivlsomt steg endnu mere. Inden for disse 200 førende selskaber tilhører den faktiske kontrol et lille mindretal. En Senatskomité fandt i februar 1937 ud af, at i løbet af de seneste tyve år har tolv af de største virksomheders beslutninger været retningsgivende for størstedelen af Amerikas industri. Antallet af formænd for disse virksomheders bestyrelser er omkring det samme som antallet af medlemmer af den amerikanske

præsidents kabinet, den udøvende gren af republikkens regering. Men disse bestyrelsesformænd har umådeligt meget mere magt end kabinetsmedlemmer<sup>20</sup>.

Samme processer kan iagttages i bank- og forsikringssystemet. Fem af de største forsikringsselskaber i De Forenede Stater har ikke blot slugt de andre selskaber, men endda mange banker. Det samlede antal banker er mindsket, hovedsageligt i form af såkaldte "sammenslutninger", væsentligst ved at blive opslugt. Størrelsen af omsætningen vokser hurtigt. Over bankerne står et oligarki af superbanker. Bankkapitalen smelter sammen med industrikapital i superfinanskapital. Ud fra antagelsen om at industriens og bankernes koncentration skulle fortsætte i samme tempo som i sidste fjerdedel af et århundrede – faktisk stiger koncentrationens tempo – forventer monopolisterne i det forestående kvarte århundrede at have høstet hele landets økonomi til sig selv uden at efterlade bare så meget som enkens skærv.

Der er her kun anvendt statistik fra de Forenede Stater, fordi den er mere nøjagtig og slående. Koncentrationsprocessen er først og fremmest international i sin karakter. Gennem kapitalismens forskellige stadier, konjunkturcykler, alle de politiske regimer, fredelige perioder såvel som perioder med væbnede konflikter er koncentrationen af alle de store formuer fortsat på et stadigt faldende antal hænder og vil fortsætte uden ende. Under Den Store Krig<sup>21</sup>, da nationerne forblødte, da borgerskabets politiske organer lå knuste under vægten af den nationale gæld, da finanssystemerne faldt ned i afgrunden og trak middelklassen med sig, tjente monopolisterne profitter uden sidestykke af

---

<sup>18</sup> **The New York Times** er en amerikansk avis, der publiceres af *The New York Times Company*. Avisen har siden 1918 vundet Pulitzerprisen 122 gange, mere end nogen anden avis. Af den grund anses den i dag for et af USA's mest indflydelsesrige massemedier. Avisen blev stiftet i 1851. Wikipedia.

<sup>19</sup> *Franklin Delano Roosevelt* (1882-1945) var en amerikansk politiker og USA's 32. præsident i perioden

1933-1945. Han blev ofte omtalt blot med sin forbogstaver FDR. Han var en central person i det 20 århundrede i perioden fra 30'ernes økonomiske verdensdepression til Anden Verdenskrig. Wikipedia.

<sup>20</sup> **Kabinetsmedlemmer** = regeringsmedlemmer i USA, altså ministre.

<sup>21</sup> **Den Store Krig** = Første Verdenskrig.

blod og kaos. De Forenede Staters mægtigste virksomheder øgede deres formuer under krigen med to, tre, fire og flere gange og hævede deres udbytte til 300, 400, 900 og flere procent.

Otte år før Marx og Engels<sup>22</sup> udgav *Det Kommunistiske Partis Manifest* i 1840 skrev den berømte franske forfatter Alexis de Tocqueville<sup>23</sup> i sin bog *Demokratiet i Amerika: "Stor rigdom tenderer til at forsvinde, antallet af små formuer tenderer til at øges."* Denne tanke er blevet gentaget utallige gange, først med henvisning til De Forenede Stater, siden med henvisning til de andre unge demokratier, Australien og New Zealand. Naturligvis var Tocquevilles synspunkt allerede forkert, mens han selv levede. Men en virkelig koncentration af rigdom begyndte alligevel først efter den amerikanske borgerkrig, kort efter at Tocqueville var død. Ved starten af det nuværende århundrede ejede to procent af De Forenede Staters befolkning over halvdelen af hele landets rigdom; i 1929 ejede samme procent tre femtedele af den nationale formue. På samme tid havde 36.000 velhavende familier lige så stor en indkomst som 11 millioner middelklassefamilier og fattige familier. Under krisen 1929-1933 havde monopolistiske selskaber ikke behov for at bede om offentlig velgørenhed; tværtimod voksede de højere end nogensinde over det generelle fald i den nationale økonomi. Under den efterfølgende vakkelvorne industrielle genrejsning på New Deals gærpakker skummede monopolisterne atter en masse fløde. Antallet af arbejdsløse faldt i bedste fald fra 20.000.000 til 10.000.000; samtidig høstede det

kapitalistiske samfunds øverste skorpe – ikke mere end 6000 voksne – fantastiske udbytter; det er hvad juristen Robert H. Jackson<sup>24</sup> viste med tal under sit embede som Anti-Trust-vicejustitsminister.

Ferdinand Lundberg<sup>25</sup>, der trods sin akademiske samvittighedsfuldhed er en ret konser-vativ økonom, skrev i sin bog, der skabte temmelig stor opsigt: *"De Forenede Stater ejes og beherskes i dag af et hierarki af tres af de rigeste familier, underbygget af ikke over halvfems knap så rige familier."* Til dem skal lægges et tredje lag af måske tre hundrede og halvtreds andre familier med årsindkomster i overkanten af et hundrede tusind dollars. Den dominerende stilling tilhører den første gruppe af tres familier, der ikke kun dominerer markedet, men også alle regeringshåndtag. De er den virkelige regering: *"pengeregeringen i et dollardemokrati."*

Således udfyldes det abstrakte begreb, "monopolkapital", med kød og blod. Det betyder, at en håndfuld familier, knyttet sammen af slægtskabsbånd og fælles interesser i et eksklusivt oligarki, disponerer over en stor nations økonomiske og politiske formuer. Man tvinges til at indrømme, at den marxistiske lov om koncentration har virket så vidunderligt!

### ***Er Marx' lære blevet forældet?***

Spørgsmål om konkurrence, rigdomskoncentration og monopol har naturligvis ført til spørgsmålet om, hvorvidt Marx' økonomiske teori blot er af historisk interesse – ligesom for eksempel Adam Smiths teori – eller om den fortsat har

---

<sup>22</sup> Friedrich Engels (1820-1893) var en tysk socialistisk teoretiker og politisk aktivist. Sammen med venen Karl Marx var han med til at forme marxismen. Sammen udgav de i 1848 det *Kommunistiske Manifest* og efter Marx' død redigerede og udgav Engels andet og tredje bind af værket *Kapitalen*. Wikipedia.

<sup>23</sup> Charles Alexis Henri Maurice Clérel de Tocqueville (1805-1859) var en fransk politisk teoretiker, historiker og politiker. Han betragtes ofte som den første moderne samfundsforsker, og værket *Om demokratiet i Amerika* anses for et pionerarbejde inden for sociologi og statsvidenskab, især sammenlignende politik. Wikipedia.

<sup>24</sup> Robert Houghwout Jackson (1892-1954) var en amerikansk advokat og dommer. Jackson var USA's vicejustitsminister og justitsminister under præsident Franklin D. Roosevelt i 1930'erne. Han var dommer i 1941-1954 i USA's højesteret. Han var den øverste amerikanske anklager ved Nürnbergdomstolen imod nazisterne efter Anden Verdenskrig. Wikipedia.

<sup>25</sup> Ferdinand Lundberg (1902-1995) var en amerikansk journalist kendt for sin hyppige og kraftige kritik af amerikanske finansielle og politiske institutioner. Citatet ovenfor er fra Lundgreens bog: *"America's Sixty Families"* fra 1937. Wikipedia.

faktisk betydning. Kriteriet for at svare på dette spørgsmål er enkel: Hvis teorien korrekt beregner udviklingens gang og forudser fremtiden bedre end andre teorier, er den stadig den mest avancerede teori i vores tid, selv om den endda er mange år gammel.

Den berømte tyske økonom, Werner Sombart<sup>26</sup>, der faktisk var marxist i starten af sin karriere, men som senere reviderede alle de mere revolutionære aspekter af Marx' lære, især de mest uspiselige for borgerskabet, imødegik i 1928 hen imod slutningen af sin karriere Marx' *Kapitalen* med sin egen bog *Kapitalismen*<sup>27</sup>, der er oversat til flere sprog, og som sandsynligvis er mest kendt for at afsløre den borgerlige økonomis apologeter i nyere tid. Efter en platonisk påskønnelse af grundsætningerne fra *Kapitalens* forfatter skriver Sombart samtidig: *"For det første forudså Karl Marx lønarbejdernes stigende elendighed; for det andet en generel 'koncentration' med håndværker- og bondeklassens forsvinden; for det tredje kapitalismens katastrofale sammenbrud. Intet af dette er sket."*

Imod denne fejlagtige prognose stiller Sombart sin egen *"rent videnskabelige"* forudsigelse. Ifølge ham vil *"kapitalismen fortsætte med at forandre sig internt i samme retning, som den allerede er begyndt at ændre sig på sit højdepunkt: efterhånden som den vokser sig ældre vil den blive stadig mere roligt, adstadigt og fornuftigt."* Lad os forsøge at få bekræftet, i hvert fald i det grundlæggende, hvem af de to har ret, Marx med sin forudsigelse af en katastrofe eller Sombart, der i navn af den samlede borgerlige økonomi lovede at tingene ville blive

ordnet *"roligt, adstadigt og fornuftigt"*. Læseren vil være enig i, at spørgsmålet er værd at beskæftige sig med.

### ***"Teorien om voksende elendighed"***

Tres år før Sombart skrev Marx: *"Akkumulation af rigdom på den ene pol er således på samme tid akkumulation af elendighed, arbejdskval, slaveri, uvidenhed, brutalisering og moralsk nedværdigelse på modpolen, dvs. hos den klasse, der producerer sit eget produkt som kapital."*<sup>28</sup>

Den tese fra Marx, nemlig *"teorien om voksende elendighed"*, er blevet udsat for konstante angreb fra demokratiske og socialdemokratiske reformatorer, især i perioden 1896-1914, hvor kapitalismens udviklede sig hurtigt og gav visse indrømmelser til arbejderne, især til deres øverste lag. Efter Første Verdenskrig, da borgerskabet, skræmt af sine egne forbrydelser og af Oktoberrevolutionen<sup>29</sup>, begik sig ud på vejen til bebudede sociale reformer, hvis værdi samtidig blev ophævet af inflation og arbejdsløshed, syntes reformatorerne og de borgerlige professorer sig fuldt ud bekræftet i, at det kapitalistiske samfund forvandlede sig gradvist. I 1928 forsikrede Sombart os om, at *"lønningernes købekraft var vokset direkte med væksten af kapitalistisk produktion"*.

Faktisk blev modsætningen mellem proletariatet og borgerskabet forværret i løbet af den mest blomstrende periode i den kapitalistiske udvikling, da den til tider ret omfattende stigning i visse arbejdende menneskers levevilkår for det overfladiske blik skjulte faldet i proletariats andel af den nationale indkomst. Lige før De Forenede Staters industriproduktion gik i

---

<sup>26</sup> Werner Sombart (1863-1941) var en tysk økonom og sociolog, lederen af "Den yngste historiske skole" og en af de førende kontinentale europæiske samfundsteoretikere i løbet af første kvartal af det 20. århundrede. Udtrykket senkapitalisme er tilskrevet ham. Hans hovedværk var *"Der moderne Kapitalismus"*.

<sup>27</sup> Werner Sombarts bog udkom faktisk førte gang i 1916, mens tredjeudgaven er fra 1928. Bogens fulde titel er: *Der moderne Kapitalismus: historisch-systematische Darstellung des gesamteuropäischen Wirtschaftslebens*

*von seinen Anfängen bis zur Gegenwart* (titlen oversat til dansk: *"Den moderne kapitalisme: historisk-systematisk fremstilling af det samlede europæiske økonomiske liv fra sin oprindelse til i dag"*).

<sup>28</sup> Karl Marx: *"Kapitalen. Kritik af den politiske økonomi"*, 1. bog 4, forlaget Rhodos, København 1971, side 908.

<sup>29</sup> **Oktoberrevolutionen** = den socialistiske revolution i Rusland oktober 1917, hvor kommunisterne med Lenin og Trotskij i spidsen overtog magten.

knæ af udmattelse, forøgedes den mellem 1920 og 1930 med 50 procent, mens den udbetalte lønsum kun steg med 30 procent, hvilket – uanset Sombarts forsikringer – indebar et enormt fald i arbejderne andel af den nationale indkomst. I 1930 begyndte arbejdsløsheden at vokse ildevarslende, og i 1933 blev der ydet en mere eller mindre systematisk bistand til de arbejdsløse, som i hjælp næppe fik mere end halvdelen af det, de havde mistet i løn. Illusionen om uafbrudt ”fremgang” for alle klasser er sporløst forsvundet. Det *relative* fald i massernes levestandard er blevet afløst af et *absolut* fald. Arbejdere begynder at spare på den lettere underholdning, så på deres klæder og til sidst på deres mad. Genstande og produkter af en gennemsnitlig kvalitet afløses af tarvelige, og de tarvelige af de værste. Fagforeningerne begynder at ligne manden, der desperat holder ud, mens han bevæger sig ned i en hastig nedstigende elevator.

Med seks procent af verdens befolkning rummer De Forenede Stater fyrrer procent af verdens rigdom. Alligevel er en tredjedel af nationen, således som Roosevelt selv indrømmede, underernæret, utilstrækkeligt klædt og lever under umenneskelige forhold. Hvad skal man så sige om langt mindre privilegerede lande? Siden sidste krig har kapitalismen uigendriveligt bekræftet den såkaldte ”teori om voksende elendighed”. Samfundets voksende sociale polarisering anerkendes i dag ikke kun af hver eneste kompetente statistiker, men selv af statsmænd, der husker de mest elementære regneregler.

Det fascistiske styre, som til det yderste reducerede grænsen for nedgang og reaktion, der er indbygget i enhver imperialistisk kapitalisme,

blev uundværlig, da kapitalismens forfald udelukkede muligheden for at bevare illusionerne om en hævn af proletariatets levestandard. Fascistisk diktatur betyder åben anerkendelse af tendensen til forarmelse, som de mere velhavende imperialistiske demokratier stadig forsøger at skjule. Mussolini<sup>30</sup> og Hitler<sup>31</sup> forfølger marxismen med et sådant had, netop fordi deres eget styre er den mest forfærdelige bekræftelse af marxismens forudsigelse. Den civiliserede verden blev indigneret eller lod som om den blev indigneret, da Göring<sup>32</sup> med bødlens og klovnens tone, der er så særegen for ham, erklærede, at kanoner var vigtigere end smør, eller da Cagliostro-Casanova-Mussolini<sup>33</sup> rådede arbejderne i Italien til at vænne sig til at spænde livremmen ind omkring den sorte skjorte. Men foregår det samme stort set ikke i de imperialistiske demokratier? Smør bruges alle steder til at smøre kanoner med. Frankrigs, Englands og De Forenede Staters arbejdere lærer at spænde livremmen ind uden at have sorte skjorter på. I verdens rigeste lande er millioner af arbejdere blevet til fattiglemmer, som lever på forbundsstatens, delstatens, kommunens eller privat velgørenhed.

### ***Reservearméen og den nye underklasse af arbejdsløse***

Den industrielle reservearmé er en uundværlig del af kapitalismens samfundsmæssige mekanisme, lige så meget som maskiner og råstoffer i fabrikkernes lagerbygninger eller de færdige produkter i butikken. Hverken en generel udvidelse af produktionen eller kapitalens tilpasning til den industrielle cyklus’ ebbe og flod ville være mulig uden en arbejdskraftreserve. Marx

---

<sup>30</sup> Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883-1945) også kaldet Il Duce var en italiensk diktator og leder af det fascistiske parti. Mussolini var først socialist, men blev ekskluderet af partiet da han gik ind for Italiens deltagelse i 1. verdenskrig. Wikipedia.

<sup>31</sup> Adolf Hitler (1889-1945) var en tysk politiker, stifter af Det Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti og senere

diktator og en af Anden Verdenskrigs mest centrale personer. Wikipedia.

<sup>32</sup> Hermann Wilhelm Göring (1893-1946) var en tysk nazist fra 1922-1945 og politiker. Han var i en årrække udpeget som Adolf Hitlers stedfortræder. Wikipedia.

<sup>33</sup> Antonino Tringali-Casanova (1888-1943) var en italiensk fascist, der tjente som embedsmand under Benito Mussolini i den italienske sociale republik. Wikipedia.

drog følgende konklusion fra den kapitalistiske udviklings generelle tendens – forøgelsen af den konstante kapital (maskiner og råstoffer) på bekostning af variabel kapital (arbejdskraft): *”Jo større den sociale rigdom er (...), desto større er den industrielle reservearmé (...) desto større er massen af den konsoliderede overbefolkning (...) desto større er den officielle pauperisme [fattigdom – oversættelse]. Dette er den absolutte, generelle lov for den kapitalistiske akkumulation.”*<sup>34</sup>

Tesen – uløseligt bundet til ”teorien om voksende elendighed” og i mange år beskyldt for at være ”overdreven”, ”tendentiøs” og ”demagogisk” – er nu blevet et uangribeligt teoretisk billede på tingene, som de er. Den nuværende hær af arbejdsløse kan ikke længere betragtes som en ”reservearmé”, fordi dens grundbestanddel ikke længere kan have noget håb om at vende tilbage til beskæftigelse; tværtimod er den nødt til at svulme op på grund af en konstant strøm af yderligere arbejdsløse. Denne nye underklasse mellem proletariatet og halvproletariatet er tvunget til at leve på bekostning af samfundet. Man regner med, at arbejdsløsheden i løbet af ni år (1930-1938) har fjernet mere end 43.000.000 mandeår fra De Forenede Staters økonomi. I betragtning af at der i 1929, på velstandens højdepunkt, var to millioner arbejdsløse i De Forenede Stater, og at antallet af potentielle arbejdere i løbet af de ni år voksede med fem millioner, så må antallet af tabte mandeår være usammenlignelig højere. Et samfundssystem hærget af en sådan pest, må være døds syg. En ordentlig diagnose af denne sygdom blev stillet for næsten firs år siden, da sygdommen selv blot var et kim.

### **Middelklassens tilbagegang**

Tal, der påviser kapitalkoncentrationen, indikerer dermed, at middelklassens specifikke tyngde

i produktionen og dens andel af den nationale indkomst konstant er faldende, mens små bedrifter enten er blevet komplet opslugt af de store virksomheder eller er rykket ned på rangstigen og frarøvet deres uafhængighed ved at blive en ren og skær etikette for uudholdeligt slid og desperate ønsker. Det er rigtigt, at kapitalismens udvikling samtidig i betydelig grad har stimuleret væksten i antallet af teknikere, ledere, servicefolk, kontorister, advokater, læger – med et ord den såkaldte ”den nye middelklasse”. Men dette lag, hvis vækst heller ikke dengang var et mysterium selv for Marx, har meget lidt til fælles med den gamle middelklasse, som med sit ejerskab af sine egne produktionsmidler havde en håndgribelig sikkerhed for uafhængighed. Den ”nye middelklasse” er mere direkte afhængig af kapitalisterne end det er tilfældet med arbejderne, hvis opsynsmand den i vid udstrækning er. Desuden kan man inden for den iagttagelse en betydelig overproduktion med et kølvand af social degradering.

En person så fjern fra marxismen som den allerede citerede tidligere vicejustitsminister Homer S. Cummings udtaler, at *”pålidelig statistisk information viser, at rigtig mange industrielle enheder er fuldstændig forsvundet, og det der skete, var en fremadskridende eliminering af den lille forretningsmand som en faktor i den amerikanske tilværelse.”* Men trods Marx indvender Sombart sammen med mange af sine forgængere og efterfølgere, at *”klassen af håndværkere og bønder generelle forsvinden”* endnu ikke er fundet sted. Det er svært at sige, hvad der vejer mest i et sådant argument, uansvarlighed eller ond tro. Som enhver anden videnskabsmand begyndte Marx med at isolere de grundlæggende tendenser i deres rene form; ellers ville have været helt umuligt at forstå det kapitalismes skæbne. Men Marx var selv fuldstændig i stand til at betragte livets fænomener

---

<sup>34</sup> Karl Marx: *”Kapitalen. Kritik af den politiske økonomi”*, 1. bog 4, det anførte værk, side 906-907.

i lyset af en konkret analyse som et produkt af koncentrationen af forskellige historiske faktorer. Newtons<sup>35</sup> lov bliver helt sikkert ikke ugyldig af den kendsgerning, at hastigheden i et legemes fald varierer under forskellige forhold, eller at planeters kredsløb udsættes for forstyrrelser.

For at forstå middelklassens såkaldte "styrke" er det godt at huske på, at de to tendenser, nemlig middelklassens ruiner og forvandling af disse ruinerede mennesker til proletarer hverken foregår i et jævnt tempo eller i samme omfang. Det følger af maskinens øgede overvægt over arbejdskraften, at jo længere middelklassens ruiner fortsætter, jo mere overhaler den deres proletariseringsproces; på et vist tidspunkt må sidstnævnte endda fuldstændig ophøre og endda gå tilbage.

Ligesom de fysiske loves måde at fungere på giver, forskellige resultater i en voksende og i en døende organisme, så gør lovene i den marxistiske økonomi sig forskelligt gældende i lande med en kapitalisme under udvikling og en kapitalisme i opløsning. Denne forskel viser sig med særlig klarhed i de gensidige forhold mellem by og land. Den amerikanske landbefolkning, som voksede relativt mindre end den samlede befolkning, fortsatte med at stige i absolutte tal indtil 1910, hvor den udgjorde mere end 32.000.000. Trods den hurtige stigning i landets samlede befolkning faldt den i løbet af de efterfølgende 20 år til 30,4 millioner, dvs. med 1,6 millioner. Men i 1935 steg den igen til 32,8 dvs. med 2,4 millioner i forhold til 1930. Denne ved første øjekast forbløffende drejning af hjulet tilbageviser ikke på mindste måde hverken bybefolkningens tendens til at stige på bekostning af landdistrikterne, eller middelklassens tendens til at blive atomiseret, mens den samtidig tydeligst demonstrerer opløsningen af det kapitalistiske system som helhed. Væksten i landbefolkningen i perioden med den store kri-

se 1930-1935 forklares simpelthen ved, at godt to millioner af bybefolkningen, eller mere præcist to millioner sultende arbejdsløse, flyttede ind i landet - til grunde, der er forladt af landmænd eller til deres venners og slægters gårde, for at tilbyde deres arbejdsstyrke, afvist af samfundet, til en produktiv naturaløkonomi og for at skaffe sig en tilværelse med delvis sult i stedet for at sulte hele tiden.

Derfor er det ikke et spørgsmål om små landmænds, håndværkeres og butiksindehaveres stabilitet, men i stedet om den dybe hjælpeløshed i deres situation. I stedet for at være en garanti for fremtiden er middelklassen et uheldigt og tragisk levn fra fortiden. Selv om det ikke er lykkedes kapitalismen at udrydde den helt, har den formået at indskrænke den til den yderste grad af degradering og nød. Landmanden nægtes ikke kun lejen, som han betaler for sin jordlod og fortjenesten på sin investerede kapital, men endda en god del af sin løn. Tilsvarende ærgrer de små bymennesker sig over deres tildelte spændvidde mellem økonomisk liv og død. Middelklassen er ikke kun proletariseret, fordi den er forarmet. Heri er det lige så svært at finde et argument mod Marx som for kapitalismen.

### **Industriel krise**

Afslutningen af forrige og begyndelsen af det nuværende århundrede var præget af en så overvældende fremgang for kapitalismen, at cykliske kriser ikke så ud til at være mere end "utilsigtede" irritationsmomenter. I årene med næsten universel kapitalistisk optimisme forsikrede Marx' kritikere os om, at den nationale og internationale udvikling af truste, syndikater og karteller medførte planlagt kontrol med markedet og varslede den endelige sejr over kriser. Ifølge Sombart var kriser allerede blevet "afskaffet" før krigen på grund af selve kapitalismens mekanisme, så "*er vi i dag næsten ligeglade med*

---

<sup>35</sup> Sir Isaac Newton (1643-1727) var en engelsk matematiker, fysiker og astronom, som blandt andet

formulerede love om tyngdekraft, massetiltrækning og legemers bevægelse. Wikipedia.

*problemet kriser.*” Nu, blot ti år senere, lyder disse ord som hul latterliggørelse, mens kun Marx’ forudsigelse i vor tid truer i hele sin tragiske relevans. I en organisme med forgiftet blod har enhver tilfældig sygdom en tendens til at blive kronisk. Alligevel antager kriser i monopolkapitalismens rådne organisme en særlig ondartet form.

Det er bemærkelsesværdigt, at den kapitalistiske presse, der halvvejs forsøger at benægte selve eksistensen af monopoler, tyr til disse samme monopoler for halvvejs at benægte det kapitalistiske anarki. Hvis tres familier skulle kontrollere USA’s økonomiske liv, skriver *New York Times* ironisk, *”ville det vise, at amerikansk kapitalisme, langt fra at være ’planløs’, er organiseret ganske nydeligt.”* Dette argument rammer ved siden af. Kapitalismen har været ude af stand til at udvikle en eneste af sine tendenser til bunds. Ligesom koncentration af velstand ikke afskaffer middelklassen, så afskaffer monopol ikke konkurrence, men præger den blot og lemlæster den. Hverken de tres familiers ”plan” eller de forskellige varianter af disse planer er det mindste interesseret i at koordinere de forskellige grene af økonomien, men i stedet at øge overskuddet i deres egen monopolistiske klike på bekostning af andre kliker og på bekostning af hele nationen. Krydsningen af sådanne planer uddyber i sidste ende kun anarkiet i den nationale økonomi. Monopolistisk diktatur og kaos er ikke gensidigt udelukkende; snarere supplerer de og nærer hinanden.

Krisen i 1929 brød ud i De Forenede Stater et år efter, at Sombart havde erklæret sin ”videnskabs” fuldstændige ligegyldighed over selve kriseproblemet. Fra toppen af en hidtil uset velstand blev USA’s økonomi sendt ned i en afgrund af uhyre depression. På Marx’ tid kunne ingen have udtænkt krampetrækninger af et sådant omfang! De Forenede Staters national-

indkomst var steget for første gang i 1920 til niogtres milliarder dollars, kun for at falde det næste år til 50 milliarder dollars, dvs. med 27 procent. Som følge af de næste par års fremgang steg nationalindkomsten igen i 1929 til sit højeste på 81 milliarder dollars, kun for at falde i 1932 til fyrre milliarder dollars, dvs. med mere end halvdelen! I løbet af de ni år 1930-1938 mistede man cirka 42 millioner årsværk af arbejdskraft og 133 milliarder dollars af nationalindkomsten på basis af arbejds- og indkomstnormerne i 1929, da der kun var ”to” millioner arbejdsløse. Hvis alt dette ikke er anarki, hvad kan ordet så betyde?

### **Teorien om sammenbrud**

Middelklasseintellektuelles og fagforeningsbureaukraters følelser og forstand blev næsten totalt tryllebundne af kapitalismens resultater i tiden mellem Marx’ død og Verdenskrigens udbrud. Ideen om gradvis fremgang (”evolution”) syntes at være blevet sikret for altid, mens ideen om revolution blev betragtet som et rent levn fra en barbarisk tid. Marx’ prognose om kapitalens voksende koncentration, om klasse modsætningernes forværring, om stadig dybere kriser og kapitalismens katastrofale sammenbrud blev ikke ændret ved delvis korrektion og præcisering, men blev imødegået med den kvalitative modsatte prognose om en mere afbalanceret fordeling af nationalindkomsten, om opblødning af klasse modsætningerne og om en gradvis reformering af det kapitalistiske samfund. Jean Jaurès<sup>36</sup>, den mest begavede blandt socialdemokraterne i den klassiske epoke, håbede på gradvist at fylde det politiske demokrati med socialt indhold. Heri lå essensen af reformismen. Sådan var den alternative prognose. Hvad er der tilbage af den?

Monopolkapitalismens liv i vores tid er en kæde af kriser. Hver krise er en katastrofe. Be-

---

<sup>36</sup> Jean Léon Jaurès (1859-1914) var en ledende fransk socialist. Han er særligt kendt for at have forsøgt at hindre storkrigen, som brød ud i 1914. Jaurès sad i nationalfor-

samlingen i flere perioder. Blev myrdet af en fransk højrenationalist i 1914. Wikipedia.

hovet for at blive reddet fra disse delvise katastrofer ved hjælp af toldmure, inflation, voksende offentligt forbrug og gæld lægger grunden til yderligere, dybere og mere udbredte kriser. Kampen om markeder, råstoffer og kolonier gør militære katastrofer uundgåelige. Alt i alt bereder de revolutionære katastrofer. Det er virkelig ikke let at være enig med Sombart om, at den aldrende kapitalisme bliver mere og mere *"rolig, adstadig og fornuftig"*. Det ville være mere passende at sige, at den mister sin sidste fornuft. Under alle omstændigheder er der ingen tvivl om, at *"teorien om sammenbrud"* har sejret over teorien om fredelig udvikling.

### ***Kapitalismens forfald***

Uanset hvor bekosteligt styring af markedet har været for samfundet, har menneskeheden op til et vist stadium, ca. indtil Verdenskrigen, gået frem, udviklet og beriget sig gennem delvise og generelle kriser. Den private ejendomsret til produktionsmidlerne var fortsat i denne periode en forholdsvis progressiv faktor. Men nu nægter værdilovens blinde kontrol at yde yderligere tjenester. Menneskelige fremgang sidder fast i en blindgyde. På trods af teknologiens seneste triumfer vokser de materielle produktivkræfter ikke længere. Det klareste og mest fejlfri symptom på tilbagegangen er byggebranchens stagnation i verden som følge af standsningen af nye investeringer i de grundlæggende sektorer i økonomien. Kapitalister er simpelthen ikke længere i stand til at tro på fremtiden for deres eget system. Byggeri, stimuleret af regeringen, betyder en stigning i beskatningen og en indskrænkning af den *"uhindrede"* nationalindkomst, især da hovedparten af den nye statslige konstruktion er direkte udformet til krigsformål.

---

<sup>37</sup> Et **laug** (eller lav) er en historisk sammenslutning af håndværkere eller handlende inden for samme fag, der opstod i middelalderen for at varetage fælles faglige, økonomiske og sociale interesser.

<sup>38</sup> **New Deal** var et økonomisk og socialt reformprogram, iværksat af præsident Franklin D. Roosevelt i 1933 for at bringe USA ud af Depressionen, som var en

Svækkelsen har antaget en særlig ondartet og nedværdigende karakter inden for det ældste område af menneskelig aktivitet, der er mest forbundet med menneskets livsvigtige basale behov – i landbruget. Da de kapitalistiske regeringer ikke længere er tilfredse med de hindringerne, som den private ejendomsret i sin mest reaktionære form, dvs. små jordbesiddelser, stiller for landbrugets udvikling, ser de sig ikke sjældent nødsaget til at begrænse produktionen kunstigt ved hjælp af lovmæssige og administrative foranstaltninger, der ville have skræmt håndværkenere i laugene<sup>37</sup> på den tid, da de var i tilbagegang. Det vil blive registreret i historien, at det mægtigste kapitalistiske land præmierede bønderne for at skære ned på deres såning, dvs. for kunstigt at mindske den allerede faldende nationalindkomst. Resultatet er selvindlysende: trods enorme produktive muligheder, sikret af erfaring og videnskab, opstår landbrugsøkonomien ikke af en opløsende krise, mens antallet af sultne, altså menneskehedens overvejende flertal fortsætter med at vokse hurtigere end befolkningen på vores planet. Konservative anser det for at være fornuftigt at forsvare en samfundsorden, der er sunket ned til et så ødelæggende vanvid, og de fordømmer den socialistiske kamp imod en sådan galskab som destruktive ønskedrømme.

### ***Fascismen og New Deal***

To metoder til at redde den historisk dømte kapitalisme kappes i dag med hinanden på verdensplan – nemlig fascisme og New Deal<sup>38</sup> i alle deres fremtrædelsesformer. Fascismen bygger sit program på opløsning af arbejderorganisationer, ødelæggelse af sociale reformer og en fuldstændig ophævelse af de demokratiske rettigheder med det formål at afværge en genop-

økonomisk krise, der blev udløst af børskrakket i 1929. Projektet omfattede bl.a. sanering af bankvæsenet, støtte til landbruget, igangsættelse af offentlige arbejder til bekæmpelse af arbejdsløsheden, hævelse af mindstelønnen, socialt sikkerhedsnet under de gamle o.l. Først med udbruddet af Anden Verdenskrig forsvandt arbejdsløsheden i USA. Wikipedia.

blussen af proletariatets klassekamp. Den fascistiske stat legaliserer officielt nedværdigelsen af arbejderne og forarmelse af middelklassen under påskud af at ville redde "nationen" og "racen" – formastelige navne, som den rådne kapitalisme optræder under.

New Deal-politikken, der prøver at redde det imperialistiske demokrati ved hjælp af almisser til arbejder- og bondearistokratiet<sup>39</sup>, er generelt kun er mulig for meget velhavende nationer, og i den forstand er det amerikansk politik *par excellence*<sup>40</sup>. Regeringen har forsøgt at vælte omkostninger fra denne politik over på monopolisters skuldre ved at formane dem til at forhøje lønningerne og afkorte arbejdsdagen og således øge befolkningens købekraft og udvide produktionen. Léon Blum<sup>41</sup> forsøgte at oversætte denne prædiken til folkeskolefransk. Men forgæves! Ligesom den amerikanske kapitalist producerer den franske heller ikke for produktionens egen skyld, men for profit. Han er altid klar til at begrænse produktionen, endda at ødelægge fremstillede produkter, hvis hans egen andel af nationalindkomsten derved øges.

New Deal-programmet er så meget desto mere inkonsekvent, idet regeringen, mens den prædiker til kapitalens magnater<sup>42</sup> om fordelene ved overflod frem for knaphed, præmierer nedskæring af produktionen. Er en større forvirring mulig? Regeringen modsiger sine kritikere med udfordringen: kan man gøre det bedre? Alt det betyder blot at situationen er håbløs på grundlag af kapitalismen.

Siden 1933, dvs. i løbet af de seneste seks år, har forbundsregeringen, delstaternes og byrådene uddelt næsten femten milliarder dollars til

de arbejdsløse i understøttelse, et beløb der i sig selv er helt utilstrækkeligt og kun repræsenterer en mindre del af den tabte arbejdsfortjeneste, men som samtidig, i betragtning af den fyldende nationalindkomst, udgør en kolossal sum. I løbet af 1938, der var et år med relativ økonomisk genopretning, steg De Forenede Staters statsgæld med to milliarder dollars over 38 milliarder dollar-mærket eller tolv milliarder dollars mere end det højeste tal ved verdenskrigens slutning. I starten af 1939 passerede det 40 milliarder dollar-mærket. Og hvad så? Den voksende statsgæld er naturligvis en byrde for eftertiden. Men New Deal har kun været mulig på grund af den enorme rigdom, som fortidens generationer har ophobet. Kun en meget rig nation har kunnet forkæle sig selv med en så ekstravagant politik. Men selv en sådan nation kan ikke fortsætte i al evighed med at leve på bekostning af fortidens generationer. Med sine fiktive resultater og sin meget virkelige statsgæld fører New Deal-politikken uundgåelig til en blodtørstig kapitalistisk reaktion og en ødelæggende eksplosion af imperialismen. Med andre ord fører den ud i de samme kanaler som fascismens politik.

### **Undtagelse eller norm?**

Indenrigsminister Harold L. Ickes<sup>43</sup> betragter det som "*en af de mærkeligste undtagelser i al historie*", at Amerika, der er demokratisk i sin form, er autokratisk i sit indhold: "*Amerika, landet med flertalsstyre, men omvendt kontrolleret i det mindste indtil 1933 [!] af monopolerne, der på deres side kontrolleres af et ubetydeligt antal af deres aktionærer.*" Diagnosen er korrekt med den undtagelse, at monopolernes styre hverken

<sup>39</sup> **Arbejderaristokratiet** er en gruppe inden for arbejderklassen, der udmærker sig ved en løn over gennemsnittet, lav arbejdsløshed, høj selvbevidsthed, social respektabilitet og politisk moderation. Den store danske. Oversættelse. *Bondearistokratiet* kan oversættes til gruppen af storbønder. Oversættelse.

<sup>40</sup> **Par excellence**: frem for alt, i allerhøjeste grad, fortrinsvis. Den Store Danske.

<sup>41</sup> *André Léon Blum* (1872-1950) var Frankrigs premierminister fra Socialistpartiet i 1936-37, 1938 og 1946-47. Wikipedia.

<sup>42</sup> En **magnat** er en meget rig og magtfuld person inden for erhvervslivet, f.eks. ejeren af en stor koncern.

<sup>43</sup> *Harold LeClair Ickes* (1874-1952) var en amerikansk administrator og politiker. Han var amerikansk indenrigsminister i 13 år fra 1933-1946. Ickes havde ansvaret for gennemførelse af en stor del af præsident Franklin D. Roosevelts "New Deal". Wikipedia.

ophørte eller svækkedes af Roosevelts ankomst. Men det, som Ickes kalder *"et af de mærkeligste undtagelser i al historie"*, er i virkeligheden kapitalismens ubestridelige norm. De stærkes herredømme over de svage, de fås styre over de mange, udbytternes magt over den arbejdende befolkning er et af det borgerlige demokratis basale love. Det der adskiller De Forenede Stater fra andre lande, er blot det større omfang og værre afskyelighed i modsætninger i landets kapitalisme. Fraværet af en feudal fortid<sup>44</sup>, tilstedeværelsen af en rigdom af naturressourcer, en energisk og foretagsom befolkning, altså med andre ord alle forudsætninger, der varslede en uafbrudt udvikling af demokratiet, har faktisk skabt en fantastisk koncentration af rigdom.

Ickes lover denne gang at føre kampen mod monopolerne til sejr, men vender tilbage til Thomas Jefferson<sup>45</sup>, Andrew Jackson<sup>46</sup>, Abraham Lincoln<sup>47</sup> og Woodrow Wilson<sup>48</sup> som Franklin D. Roosevelts forgængere. Den 30. december 1937 sagde han: *"Praktisk talt alle vore største historiske skikkelser er berømte på grund af deres ved-*

*varende og modige kamp for at forhindre og kontrollere rigdommens og magtens overkoncentration hos et par få hænder."* Men det følger af hans egne ord, at frugten af denne *"vedvarende og modige kamp"* er plutokratiets<sup>49</sup> fuldstændige dominans af demokratiet.

Af en eller anden uforklarlig grund mener Ickes, at sejren denne gang er sikret, forudsat at folket forstår, at kampen *"ikke er mellem New Deal og den gennemsnitlig oplyste forretningsmand, men mellem New Deal og bourbonerne"*<sup>50</sup> fra de tres familier, hvis magt har sat en skræk i livet på de øvrige forretningsfolk i De Forenede Stater." Denne autoritative talsmand forklarer ikke, hvordan det lykkedes "Bourbonerne" at undertvinge alle de oplyste forretningsmænd trods demokratiet og de *"største historiske skikkelser"* indsats. Rockefeller-familien<sup>51</sup>, Morgan-familien<sup>52</sup>, Vanderbilt-familien<sup>53</sup>, Guggenheim-familien<sup>54</sup> og Ford-familien<sup>55</sup> og Co. Invaderede ikke De Forenede Stater udefra, således som Cortez<sup>56</sup> invaderede Mexico; de voksede organisk ud af "folket" eller mere præcist ud af klas-

<sup>44</sup> Altså fraværet af en fortid med en ofte svag kongemagt, stærke godsejere og undertrykte livegne bønder.

<sup>45</sup> Thomas Jefferson (1743-1826) var USA's 3. præsident, 1801-1809. Han var kendt som visionær reformator – og opfinder, landmand, musiker og videnskabsmand og var en fremtrædende repræsentant for oplysningstidens dannelsesideal, der med andre skrev Uafhængighedserklæringen. Wikipedia.

<sup>46</sup> Andrew 'Old Hickory' Jackson (1767-1845) var USA's 7. præsident fra 1829 til 1837. Wikipedia.

<sup>47</sup> Abraham Lincoln (1809-1865) var USA's 16. præsident og den første fra det republikanske parti. Han var præsident under borgerkrigen 1861-1865, som formelt ophævede slaveriet, da der blev tilføjet en undtagelse, i form af det 13. lovforslag. Han anses i dag for en af de største præsidenter, USA har haft. Wikipedia.

<sup>48</sup> Thomas Woodrow Wilson (1856-1924) USA's 28. præsident. Wikipedia.

<sup>49</sup> Plutokrati betyder rigmandsvælde. Det er et samfund, hvor de mest velhavende personer styrer alt. Kendetegnende for et plutokratisk samfund er blandt andet, lav social mobilitet, stor økonomisk ulighed, samt udnyttelse af de fattige og middelklassen. Wikipedia.

<sup>50</sup> Trotskij sammenligner her den franske kongeslægt Bourbonerne med USA's 60 rigeste familier. I realiteten var bourbonerne en af Europas mest indflydelsesrige fyrstelige slægter med grene, der har regeret i Frankrig, Spanien, Begge Sicilier, Parma og Luxembourg. Den

nuværende konge af Spanien og storhertug af Luxembourg tilhører begge Huset Bourbon. I nutiden regerer slægten i Spanien og Luxembourg. Wikipedia.

<sup>51</sup> Rockefeller-familien er en amerikansk industriel, politisk og bankfamilie, der ejer en af verdens største formuer. Wikipedia.

<sup>52</sup> Morgan-familien er et fremtrædende amerikansk familie- og bankdynasti, der blev fremtrædende i U.S.A. og over hele verden i det sene 19. århundrede og begyndelsen af det 20. århundrede. Wikipedia.

<sup>53</sup> Familien Vanderbilt er en amerikansk familie af hollandsk oprindelse, der fik prominens i den gyldne alder. Deres succes begyndte med skibs- og jernbaneimperierne til Cornelius Vanderbilt, og familien udvidede sig til forskellige andre industri- og filantropi-områder. Wikipedia.

<sup>54</sup> Familien Guggenheim er en amerikansk familie, der er kendt for deres engagement i minedriften og senere inden for filantropi. Wikipedia.

<sup>55</sup> Familien til Henry Ford er en amerikansk familie fra den amerikanske delstat Michigan, bedst kendt for deres kontrol med Ford Motor Company-bilproducenten, som blev grundlagt af Henry Ford i det tidlige tyvende århundrede. Wikipedia.

<sup>56</sup> Hernán Cortés (1485-1547) var en conquistador, der med få hundrede spaniere og ved hjælp af flere tusinde indfødte mesoamerikanere erobrede Mexico for Spanien. Wikipedia.

sen af *"oplyste industrialister og forretningsfolk"* og blev på linje med Marx' prognose kapitalismens naturlige højdepunkt. Når et ungt og stærkt demokrati i sine velmagtsdage var ude af stand til at kontrollere koncentrationen af rigdom, når processen kun var i sin begyndelse, er det så bare et sekund muligt at tro, at et forfaldent demokrati er i stand til at svække klasse modsætningerne, der har nået sine yderste grænser? Under alle omstændigheder har erfaringerne med New Deal ikke skabt grundlag for en sådan optimisme. I sin afvisning af storkapitalens angreb på regeringen beviste Robert H. Jackson, en højtplaceret person som regeringens rådgiver, med tal, at profitterne til kapitalens stormænd under Roosevelts embedstid er vokset til højder, som de ikke engang selv havde drømt om i den sidste periode af Hoovers<sup>57</sup> præsidenttid, hvoraf det under alle omstændigheder fremgår, at Roosevelts kamp imod monopolerne ikke har haft større succes end sine forgængere.

Selv om de føler sig kaldet til at forsvare kapitalismens grundlag viser reformatorerne i sagens natur selv at være ude af stand til at sætte magt bag deres økonomiske love. Hvad andet kan de gøre end at moralisere? Ligesom de andre New Deal regeringsmedlemmer og pressesekretærer begrænser hr. Ickes sig til at appellere til monopolisterne om at glemme anstændigheden og demokratiets principper. Hvorfor skulle det være bedre end bønner om regn? Marx' syn på ejerne af produktionsmidler er helt sikkert langt mere videnskabelig. Man kan læse *Kapitalen*: *"Som kapitalist er han blot personificeret kapital. Hans sjæl er kapitalsjælen. Men kapitalen har en eneste livsdrift, driften til at skabe merværdi (...)"*<sup>58</sup> Hvis kapitalistens ad-

færd var bestemt af sin individuelle sjæls egenskaber eller af indenrigsministerens poetiske udgydelser, ville hverken gennemsnitspriser eller gennemsnitslønninger være mulige og heller ikke bogføring eller kapitalistisk økonomi i det hele taget. Alligevel fortsætter bogføringen med at blomstre og er et stærkt argument for en materialistisk opfattelse af historien.

### *Juridisk kvaksalveri*

De Forenede Staters tidligere justitsminister Homer S. Cummings sagde i november 1937: *"Medmindre vi ødelægger monopolen, vil det lykkes monopolen at finde en måde, hvorpå det kan ødelægge de fleste af vores reformer og i sidste instans sænke den generelle levestandard."* Han fremlagde i den forbindelse forbløffende tal, der viser, at *"tendensen til en uberettiget koncentration af rigdom og økonomisk kontrol var umiskendelig"*. Samtidig var Cummings nødt til at indrømme, at den lovgivningsmæssige og retlige kamp imod de store virksomheder indtil nu ikke havde ført til noget. Han beklagede sig over, *"at det er vanskeligt at fastslå en ondsindet hensigt"*, når det handler om *"økonomiske resultater"*. Det er netop pointen! Hvad der er endnu værre, så har den retslige kamp imod trusterne<sup>59</sup> har gjort *"forvirringen endnu mere forvirret"*. Denne glade dobbeltkonfekt beskriver ret rammende det demokratiske retssystemets hjælpeløshed i sin kamp imod den marxistiske værdilov. Der er ingen grund til at antage, at hr. Cummings' efterfølger, hr. Frank Murphy<sup>60</sup>, vil være bedre til at løse disse opgaver, hvis selve formulering vidner om det håbløse kvaksalveri inden for den økonomiske tænkings område.

<sup>57</sup> Herbert Clark Hoover (1874-1964) var USA's 31. præsident fra 1929 til 1933. Wikipedia.

<sup>58</sup> Karl Marx: *"Kapitalen"*. 1 bog 2, det anførte værk, side 369.

<sup>59</sup> **Truster** er en sammenslutning af virksomheder, som er under en ledelse, der herved opnår en dominerende stilling på markedet, eventuelt monopol. Betegnelsen er

mest kendt fra USA, men en trust arbejder oftest i mange lande, f.eks. multinationale olieselskaber og it-virksomheder. Den Store Danske.

<sup>60</sup> William Francis Murphy (1890-1949) var en demokratisk politiker og jurist fra Michigan. Han blev udnævnt til USA's højesteret i 1940 efter en politisk karriere, der omfattede at tjene som USA's justitsminister. Wikipedia.

### **Om at hente gårsdagen tilbage**

Man kan kun være enig med professor Lewis W. Douglas<sup>61</sup>, den tidligere budgetdirektør for Roosevelt-regeringen, når han fordømmer regeringen for at *"angribe monopoler inden for ét område, samtidig med at den fremmer monopol på mange andre områder."* I sagens natur kan det alligevel ikke være anderledes. Ifølge Marx er regeringerne den herskende klasses eksekutivkomité.

I dag er monopolisterne den herskende klasses stærkeste del. Regeringen er ikke i stand til at kæmpe mod monopol i almindelighed, dvs. imod den klasse, hvis vilje den styrer. Mens den angriber en fase af monopol, er den nødt til at lede efter en allieret i en anden fase af monopol. I forening med banker og letindustri kan den lejlighedsvis uddele slag imod sværindustriens truster, der for resten ikke holder op med at tjene fantastiske profitter af den grund.

Lewis Douglas sætter ikke videnskab op imod det officielle kvaksalveri, men blot en anden slags kvaksalveri. Han ser ikke monopoles kilde i kapitalismen, men i protektionismen, og som følge heraf ser han ikke samfundets redning i afskaffelsen af den private ejendomsret til produktionsmidlerne, men i sænkning af toldsatserne. Han kommer med følgende forudsigelse: *"Medmindre markedsfriheden genoprettes, er det tvivlsomt om alle institutionernes frihed – det frie initiativ, talefriheden, uddannelses- og religionsfriheden – kan overleve."* Uden en genskabelse af den internationale frihandel, må demokratiet, uanset hvor og i hvilket omfang det overlever, med andre ord give efter for enten et revolutionært eller et fascistisk diktatur. Men international frihandel er utænkelig uden intern frihandel, dvs. uden konkurrence. Og konkurrencefrihed er utænkelig under monopo-

lets indflydelse. Desværre har hverken Hr. Douglas eller hr. Ickes eller hr. Jackson eller hr. Cummings eller hr. Roosevelt selv ikke gjort sig den ulejlighed at indvie os i sin egen recept imod monopolkapitalismen og dermed – imod enten et revolutionært eller et totalitært styre.

Frihandel hører ligesom fri konkurrence og velstand for middelklassen til en uigenkaldelig fortid. At hente gårsdagen tilbage er nu den eneste recept for de demokratiske reformatorer af kapitalismen; at tilbagebringe mere "frihed" til små og mellemstore fabrikanter og forretningsfolk, at ændre penge- og skattesystemet til deres fordel, at frigøre markedet fra at blive styret af trusterne, at eliminere professionelle spekulanter fra børshandelen, at genskabe international frihandel og så fremdeles *ad infinitum*<sup>62</sup>. Reformatorerne drømmer endda om at begrænse brugen af maskiner og forbyde teknik, der forstyrrer den sociale balance og skaber mange bekymringer. Apropos dette bemærkede en førende amerikansk videnskabsmand bittært, at man åbenbart kun kunne opnå sikkerhed ved at vende tilbage til den lykkelige amøbe eller, hvis det skulle mislykkes, til det tilfredse svin.

### **Millikan og marxismen**

Men desværre ser netop denne videnskabsmand, Dr. Robert A. Millikan<sup>63</sup>, på samme måde tilbage i stedet for at se fremad. I et forsvar for videnskab skrev han den 7. december 1937 følgende: *"De Forenede Staters statistik viser, at den procent af befolkningen, der har 'fået fuld beskæftigelse', er vokset støt de sidste halvtreds år, hvor videnskaben er blevet indsat hurtigt."* Dette forsvar for kapitalismen under dække af et forsvar for videnskab kan ikke kaldes et lykkeligt forsvar. Det er præcist i det sidste halve århundrede, at "tidens bånd blev brudt" og sammen-

---

<sup>61</sup> Lewis Williams Douglas (1894-1974) var en amerikansk politiker, diplomat, forretningsdrivende og akademiker. Direktør for Roosevelts budgetkontor fra 1933 til 1934. Wikipedia.

<sup>62</sup> *Ad infinitum* betyder på dansk "i en uendelighed". Kilde: Den Store Danske.

<sup>63</sup> Robert Andrews Millikan (1868-1953) var en amerikansk fysiker, der i 1910 som den første målte elektronens elektriske ladning. Wikipedia.

hængen mellem økonomi og teknik ændrede sig kraftigt. Den periode, som Millikan henviser til, omfatter begyndelsen af det kapitalistiske forfald og højdepunktet af kapitalistisk fremgang.

At hvidvaske begyndelsen af dette forfald, der er verdensomspændende, er at stå frem som en apologet<sup>64</sup> for kapitalismen. Ved at afvise socialismen på en overfladisk måde ved hjælp af argumenter, der knap nok er Henry Ford<sup>65</sup> værdige, fortæller Dr. Millikan os, at intet *fordelingssystem* kan tilfredsstille menneskets behov uden at hæve produktionens omfang. Utvivlsomt! Men det er en skam, at den berømte fysiker ikke forklarede de mange millioner arbejdsløse amerikanere lige præcist, hvordan de skulle deltage i forøgelsen af nationalindkomsten. Abstrakte prædikener om at redde det frie initiativ og en høj arbejdsproduktivitet vil helt sikkert ikke skaffe de arbejdsløse arbejdspladser eller udfylde budgetunderskuddet eller føre nationens forretningsliv ud af sin blindgyde.

Det, der udmærker Marx, er universaliteten i hans genialitet, hans evne til at forstå fænomenerne og processerne på forskellige felter i deres indbyrdes forbindelse. Uden at være specialist i naturvidenskab var han en af de første, der forstod betydningen af de store opdagelser på dette område; for eksempel darwinismens teori. Marx var sikker på denne overlegenhed, ikke så meget i kraft af sit intellekt, men i kraft af sin metode. Borgerligt sindede videnskabsfolk mener måske, at de står over socialismen; alligevel er Robert Millikans tilfælde blot endnu en bekræftelse på, at de forbliver håbløse kvaksalvere inden for det sociologiske område. De burde lære videnskabelig tænkning af Marx.

### ***Produktive muligheder og privatejendom***

I sin tale til Kongressen i begyndelsen af 1937 gav præsident Roosevelt udtryk for sit ønske om at hæve nationalindkomsten til halvfems eller et hundrede milliarder dollars, men uden at sige hvordan. I sig selv er dette program yderst beskedent. I 1929, da der var omkring to millioner arbejdsløse, nåede nationalindkomsten op på enogfirs milliarder dollars. At sætte gang i de eksisterende produktivkræfter ville ikke kun være nok til at virkeliggøre Roosevelts program, men endda at overgå der betragteligt. Maskiner, råstoffer, arbejdere, alt er for hånden, for ikke at nævne befolkningens behov for produkter. Hvis planen uanset dette er uopnåeligt – og den er uopnåelig – er den eneste årsag den uforenelige modsætning, der har udviklet sig mellem kapitalistisk ejendom og samfundets behov for at udvide produktionen. Den berømte regerings-sponsorerede *National Survey of Potential Productive Capacity* kom frem til den konklusion, at omkostningen ved produktion og service, anvendt i 1929, beløb sig til næsten nioghalvfems milliarder dollars, hvilket var regnet ud på grundlag af detailpriser. Hvis alle faktiske produktive muligheder blev udnyttet, ville dette tal være vokset til 135 milliarder dollars, hvilket ville være gennemsnitlig 4,370.00 dollars om året pr. familie, der ville have været tilstrækkelig til at sikre en anstændigt og komfortabelt liv. Det skal tilføjes, at beregningerne fra *National Survey* bygger på De Forenede Staters nuværende produktive organisering, således som den opstod som resultat af kapitalismens anarkistiske historie. Hvis selve udstyret blev genudstyret på basis af en samlet socialistisk plan, kunne de produktive beregninger være overhalet betydeligt, og hele befolkningen kunne sikres en høj og komfortabel levestandard på grundlag af en stærkt reduceret arbejdsdag.

---

<sup>64</sup> **Apologet** er person der forsvaret en bestemt anskuelse, lære f.eks. den rette kristendom over for f.eks. kætterske anskuelser. Den Danske Ordbog.

<sup>65</sup> **Henry Ford** (1863-1947) grundlagde bilfabrikken Ford Motor Company Inc. For at effektivisere produktionen af biler indførte han den amerikanske ingeniør *Frederick Winslow Taylors* såkaldte videnskabelig virksomhedsledelse. Ford brugte Taylors idé til konstruktion af verdens første samleband. Ford var stærkt fagfor-eningsfjendsk og sympatiserede med Hitler.

For at redde samfundet er det derfor ikke nødvendig hverken at holde den tekniske udvikling tilbage, at lukke fabrikker ned, at belønne landmændene for at sabotere landbruget, at forarme en tredjedel af arbejderne eller at opfordre en galning til at være diktator. Ikke et af disse tiltag, som er en chokerende hån imod samfundets interesser, er nødvendige. Det uundværlige og presserende er at adskille produktionsmidlerne fra deres nuværende snyltende ejere og at organisere samfundet i overensstemmelse med en rationel plan. Så ville det straks være muligt virkelig at helbrede samfundet for sine dårligheder. Alle, der er i stand til at arbejde, ville kunne finde et job. Arbejdsdagens længde kunne sænkes gradvist. Ønskerne hos alle samfundets medlemmer ville i stigende omfang kunne indfries. Ord som "ejendom", "krise" og "udbytning" ville holde op med at blive brugt. Menneskeheden ville endelig kunne overskride tærsklen til den sande menneskelighed.

### ***Socialismens uundgåelighed***

Marx skriver: *"Med det stadigt faldende antal kapitalmagnater (...) vokser mængden af elendighed, undertrykkelse, trældom, degeneration, udbytning, men også vreden hos arbejderklassen, der er i stadig og rivende vækst og som gennem selve den kapitalistiske produktionsproces' mekanisme er blevet skolet, forenet og organiseret. (...) Produktionsmidlernes centralisering og arbejdets stigende samfundsmæssige karakter når et punkt, hvor de bliver uforenelige med*

*deres kapitalistiske hylster. Det bliver sprængt. Den kapitalistiske privatejendoms time slår. Ekspropriatorerne eksproprieres."*<sup>66</sup> Det er den socialistiske revolution. For Marx udsprang problemet om samfundets genrejsning ikke af en eller anden recept, der var motiveret af personlige præferencer; det fulgte af en stensikker historisk nødvendighed – på den ene side af produktivkræfternes vækst til en enorm modenhed; på den anden side af det umulige i at fremme disse kræfter yderligere i hænderne på værdisloven.

Visse intellektuelles udgydelser, trods Marx' lære, om at socialismen ikke er *uundgåelig*, men blot *mulig*, er blottet for noget som helst indhold. Selvfølgelig antydede Marx ikke, at socialismen ville opstå uden menneskets frie vilje og handling; enhver sådan idé er ganske enkelt en absurditet. Marx forudsagde, at der ud af det økonomiske sammenbrud, som kapitalismens udvikling uundgåelig må kulminere i – og dette sammenbrud sker foran vores øjne –, ikke kan være anden udvej end en socialisering<sup>67</sup> af produktionsmidlerne. Produktivkræfterne har brug for en ny organisator og en ny herre, og eftersom [samfundsmæssig] væren bestemmer bevidstheden, tvivlede Marx ikke på, at arbejderklassen trods fejl og nederlag ville komme til at forstå den virkelige situation og før eller siden ville drage de bydende nødvendige konklusioner.

At en socialisering af de kapitalistisk skabte produktionsmidler er en enorm økonomisk fordel, kan i dag ikke blot vises i teorien, men også af USSR's<sup>68</sup> eksperiment, uanset dette experi-

---

<sup>66</sup> Karl Marx: *"Kapitalen"*, 1. bog 4, det anførte værk, side 1061.

<sup>67</sup> **Socialisering** i betydningen samfundsovertagelse af (dele af) produktionslivet og veje til en sådan overtagelse udsprang af 1800-tallets diskussioner blandt socialister om vejen til socialisme. Socialdemokraterne tolkede ofte vejen til samfundseje som statseje, altså som nationalisering, mens de revolutionære tolkede vejen som arbejdernes [kollektive – m.t.] overtagelse af produktionen [, dvs. i en overgangsperiode under statseje]. Den Store Danske.

<sup>68</sup> **USSR, Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker** eller Sovjetunionen var en statsdannelse, som blev stiftet i 1922 og opløst i 1991. Unionen omfattede størstedelen af Det Russiske Imperium, der var gået i opløsning i 1917. Frem til 1991 var Sovjetunionen en union af 15 republikker med en række unionsministerier, der administrerede fællesanliggender, bl.a. den fælles udenrigs- og forsvarspolitik, men med formelt indre selvstyre; hver af republikkerne havde således egen lovgivende forsamling (Øverste Sovjet) og regering. Russisk var fælles forvaltningssprog, og reelt blev unionen regeret fra Moskva af Sovjetunionens Kommunistiske Parti [siden ca. 1928/29 underlagt et

ments begrænsninger. Det er rigtigt, at reaktionære kapitalister, ikke uden kunstgreb, udnytter Stalins regime som et fugleskræmsel imod idéen om socialisme. Faktisk sagde Marx aldrig, at socialismen kunne opnås i et enkelt land og i øvrigt et tilbagestående land. Massernes fortsatte afsavn i USSR, den almægtige privilegerede kaste<sup>69</sup>, der har løftet sig selv over nationens elendighed, og bureaukratiets grasserende voldsstyre er i sidste instans ikke en konsekvens af den socialistiske økonomis metode, men af USSR's isolation og tilbagestående, fordi den er fanget af den kapitalistiske omringning<sup>70</sup>. Det vidunderlige er, at under sådanne usædvanlige ufordelagtige betingelser er det lykkedes planøkonomien at vise sine uovervindelige fordele.

Alle kapitalismens frelsere, demokrater såvel som fascister, forsøger at begrænse eller i det mindste kamuflere kapitalmagnaternes magt med det formål at afværge *"ekspropriatørernes ekspropriation"*. De indser alle, og mange af dem indrømmer, at deres fejlslagne reformistis-

ke forsøg -uundgåeligt må føre til socialistisk revolution. Det er lykkedes for dem alle at vise, at deres metoder til at redde kapitalismen kun er reaktionære og hjælpeløst kvaksalveri. Marx' prognose om socialismens uundgåelighed er således fuldt ud blevet bekræftet af beviset på det modsatte.

### ***Den socialistiske revolutions uundgåelighed***

"Teknokratiets"<sup>71</sup> program, der blomstrede under den store krise fra 1929-1933, byggede sig på den korrekte præmis, at økonomi kun kan rationaliseres gennem en forening af teknik på højdepunktet af videnskab og regering i samfundets tjeneste. En sådan forening er mulig, forudsat at teknik og regering er frigjort fra den private ejendomsrets slaveri. Det er her, hvor den store revolutionære opgave begynder. For at frigøre teknikken fra kliken af privatinteresser og stille regeringen i samfundets tjeneste, er det nødvendigt at *"ekspropriatørerne eksproprieres"*. Kun en mægtig klasse, der er interesseret i

---

stalinistisk diktatur – m.t.]. Alle produktionsmidler var i offentligt eje, og en stor del af lønninger, priser, investeringer og selve produktionen blev fastlagt centralt i det planøkonomiske system. Den Store Danske.

<sup>69</sup> Trotskij bruger her begrebet **"kaste"**, ikke som en samfundsklasse, dvs. som f.eks. kapitalistklassen, der ejer og i praksis frit råder over produktionsmidler, men som en kaste, dvs. et samfundslag, som ikke ejer eller frit råder over produktionsmidler, men som er ansat og nyder en privilegeret tilværelse, f.eks. bedre adgang til højtbetalte jobs, gode boliger, bedre fødevarer, ferier osv. end den almindelige befolkning. Denne kaste delte sig i flere fraktioner, hovedsageligt mellem den del, der kun ønskede at snylte på, men bevare den eksisterende planøkonomiske og statsejede produktionssystem, og den del, der så en fordel i, at de som individuelle medlemmer af kasten kunne komme til at eje produktionsmidler og dermed ikke kunne "fyres" fra jobbet, og som kunne lade sådanne privatejede produktionsmidler gå i arv hos deres efterkommere. Den sidste del af den privilegerede kaste, også kaldet bureaukratiet, "vandt" og nedlagde Sovjetunionen "oppefra" i 1991 til enorm skade for den sovjetiske befolknings levestandard (millioner døde i årene efter), men til enorm gevinst for mange af det opløste bureaukratis enkeltmedlemmer (magtens overgang til inden- og udenlandske spekulanter) via et ophørsudsalg af sovjetisk ejendom.

<sup>70</sup> **Kapitalistisk omringning:** Ikke blot var Sovjetunionen i hele sin historie omringet militært og udsat for

militære angreb – først af 14 imperialistiske lande, der fra 1918 til ca. 1921 støttede "de hvide" reaktionære styrker imod "de røde", siden på grund af militære overfald fra Nazityskland, Finland og visse østeuropæiske lande samt "frivillige" fra Spanien, og andre vestlige lande og endelig på grund af det imperialistiske USA's såkaldte "inddæmningspolitik" fra ca. 1947 (Truman-doktrinen) med oprettelsen af NATO i 1949 og senere den amerikanske præsident Reagans projekt "Star War". Det betød alt sammen, at USSR var nødt til at bruge en enorm andel af sine sparsomme ressourcer på militært forsvar (75 % af ingeniørerne), hvilket tyngede kraftigt på den civile planøkonomiske produktion. Men Sovjetunionen blev også udsat for en økonomisk og teknologisk blokade fra de vestlige lande, som ikke mindst fra 1980'erne svækkede Sovjetunionens muligheder for en tiltrængt udvikling af sine produktionsmidler og modernisering af samfundet. Trods de kolossale omkostninger på grund af denne påtvungne isolation og omringning, der hindrede Sovjetunionens adgang til verdensmarkedet og dets fordele; trods angreb og pres fra verdens største militærmagter (Hitlers-Tyskland, USA); trods det monstrøse stalinistiske bureaukratis misforvaltning af planøkonomien, så udviklede Sovjetunionen sig fra at være et uland til et industriland, som bestod i 70 år.

<sup>71</sup> **Teknokrati** her i betydningen en elite af tekniske og videnskabelige eksperter.

sin egen frigørelse, og som er imod de monopolistiske ekspropriatorer, er i stand til at fuldføre den opgave. Kun i forening med en proletarisk regering kan et kvalificeret lag af teknikere opbygge en virkelig videnskabelig og en virkelig national, dvs. en socialistisk økonomi.

Det ville selvfølgelig være bedst at nå dette mål på en fredelig, gradvis og demokratisk måde. Men den samfundsorden, der har overlevet sig selv, viger aldrig pladsen til sin efterfølger uden modstand. Når et ungt og stærkt demokrati i tidligere tider ikke kunne forhindre plutokratiets overtagelse af rigdom og magt, er det så muligt at forvente, at et senilt og ødelagt demokrati vil vise sig i stand til at forvandle en samfundsorden, der bygger på tres familiers uhæmmede styre? Teori og historie lærer os, at en erstatning af samfundsstyrer forudsætter den højeste form af klassekamp, dvs. revolution. Selv slaveriet kunne ikke afskaffes i De Forenede Stater uden en borgerkrig<sup>72</sup>. *"Vold er fødselshjælper for ethvert gammelt samfund, der går svanger med et nyt."*<sup>73</sup> Ingen har endnu kunnet tilbagevise Marx med hensyn til denne basale antagelse i klassesamfundets sociologi.

### **Marxisme i De Forenede Stater**

Den nordamerikanske republik er nået længere end andre inden for områder som teknik og organisering af produktion. Ikke kun amerikanere men hele menneskeheden vil bygge på dette fundament. Imidlertid har forskellige faser af den sociale proces i en og samme nation varierende rytmer, afhængig af særlige historiske betingelser. Mens De Forenede Stater har en enorm overlegenhed inden for teknologi, er landets økonomiske tænkning yderst tilbagestående hos både højre- og venstrefløj. John L. Lewis<sup>74</sup> har nogenlunde samme synspunkt som

Franklin D. Roosevelt. I betragtning af karakteren af sit embede er Lewis' sociale funktion usammenlignelig mere konservativ, for ikke at sige reaktionær, end Roosevelts. I visse amerikanske kredse er der en tendens til at afvise denne eller hin radikale teori uden mindste videnskabelige kritik ved simpelthen ved at afvise den som "uamerikansk". Men hvor kan man finde det differentierede kriterium for dette?

Kristendommen importeret til De Forenede Stater sammen med logaritmer, Shakespeares poesi, forestillinger om menneske- og borgerrettigheder og visse andre ikke uvigtige resultater af menneskelig tænkning. I dag er marxismen i samme kategori.

Landbrugsminister Henry A. Wallace<sup>75</sup> tilskrev forfatteren til disse linjer: *"en dogmatisk svaghed, der er helt igennem uamerikansk"* og satte russisk dogmatik op overfor den opportunistiske ånd hos Jefferson, der vidste hvordan han skulle omgå sine modstandere. Tilsyneladende er det aldrig gået op for Hr. Wallace, at kompromispolitik ikke er en funktion af en eller anden tilfældig national ånd, men et produkt af materielle omstændigheder. En nation, der hurtigt vokser sig rig, har tilstrækkelig med ressourcer til forlig mellem fjendtlige klasser og partier. Når de sociale modsætninger på den anden side skærpes, forsvinder grunden til kompromis. Amerika var kun fri for "dogmatik", fordi landet havde en overflod af uberørte områder, uudtømmelige ressourcer af naturrigdomme og tilsyneladende ubegrænsede muligheder for berigelse. Det er sandt, at selv under disse betingelser kunne kompromisånden ikke forhindre borgerkrigen, da tiden for den var kommet. Under alle omstændigheder er de materielle betingelser, der skabte grundlag for "amerikanismen",

<sup>72</sup> Den amerikanske borgerkrig, som bl.a. handlede om slaveriet, foregik 1861-1865.

<sup>73</sup> Karl Marx: *"Kapitalen"*, 1. bog 4, det anførte værk, side 1046.

<sup>74</sup> John Llewellyn Lewis (1880-1969) var en amerikansk leder af den organiserede arbejderklasse. Han var

præsident for United Mine Workers of America (UMW) fra 1920 til 1960. Wikipedia.

<sup>75</sup> Henry Agard Wallace (1888-1965) var amerikansk landbrugsminister 1933-1940, vicepræsident 1941-45 og handelsminister 1945-1946. Han var kendt for sine venstreorienterede sympatier. Wikipedia.

i dag i stigende grad overladt til fortiden. Derfor er traditionel amerikansk ideologi i dyb krise.

Empirisk tænkning<sup>76</sup>, der begrænser sig til løsningen af umiddelbare opgaver fra tid til anden, syntes at være tilstrækkelig inden for arbejderkredse så vel som inden for borgerlige kredse, så længe Marx' værdilove påvirkede al-les tænkning. Men i dag står selvsamme lov i uforenelig modsætning til sig selv. I stedet for at skubbe økonomien fremad, undergraver den sit fundament. Forsonende eklektisk<sup>77</sup> tænkning med sit filosofiske højdepunkt, nemlig pragmatismen<sup>78</sup>, bliver aldeles utilstrækkelig, samtidig med at den i stigende grad bliver ubetydelig, reaktionær og ligefrem morsom med sin negative eller hånlige holdning til marxismen som et "dogme". Tværtimod er det "amerikanismens" traditionelle idéer, der er blevet livløse, forstenede "dogmer", der kun giver anledning til fejl og forvirring. Samtidig har Marx' økonomiske lære erhvervet sig en særlig bæredygtighed og målrettethed i forhold til De Forenede Stater. Selv om *Kapitalen* hviler på internationalt materiale, overvejende engelsk, så den i sin teoretiske fundering en analyse af ren kapitalisme, kapitalisme i almindelighed, kapitalisme som sådan. Utvivlsomt kommer den kapitalisme, der er groet i Amerikas jomfruelige, uhistoriske jord, nærmere den idealtype for kapitalisme.

Uden hr. Wallaces tilstedeværelse udviklede Amerika sig ikke økonomisk ud fra Jeffersons principper, men i overensstemmelse med Marx' idéer. Der er lige så lidt fornærmende for den

ationale selvbevidsthed at erkende det, end at anerkende, at Amerika drejer rundt om solen i overensstemmelse med Newtons love. Jo mere Marx ignoreres i De Forenede Stater, jo mere overbevisende bliver hans lære nu. *Kapitalen* tilbyder en fejlfri diagnose af sygdommen og en uerstattelig prognose. I den forstand er Marx' lære langt mere gennemtrængt med ny "amerikanisme" end Hoovers<sup>79</sup> og Roosevelts idéer og Greens<sup>80</sup> og Lewis' idéer.

Det er sandt, at der findes en udbredt originallitteratur i De Forenede Stater, der er helliget den amerikanske økonomis krise. For så vidt som samvittighedsfulde økonomer tilbyder et objektivt billede af amerikansk kapitalismes destruktive tendenser, så ligner deres undersøgelser uanset deres teoretiske præmisser, der som regel mangler, direkte illustrationer af Marx' teori. Men den konservative tradition ses tydelig, når disse forfattere stædigt afholder sig fra endelige konklusioner og i stedet begrænset sig til dystre forudsigelser eller sådanne opbyggelige banaliteter som, at "landet må forstå" eller "den offentlige opinion må virkelig overveje" og den slags. Disse bøger ligner en kniv uden klinge eller som et kompas uden viser.

De Forenede Stater havde marxister i fortiden, det er sandt, men de var en mærkelig type marxister eller snarere tre mærkelige typer. For det første var de immigranter, smidt ud af Europa. De gjorde, hvad de kunne, men de kunne ikke vinde genklang. For det andet var der isolerede amerikanske grupper, f.eks. De Le-

<sup>76</sup> **Empirisk tænkning** eller empirisme er en erkendelsesteori, der betoner erfaringens rolle i etablering af viden. Klassisk empirisme blev modstillet rationalisme, der betoner tænkningens rolle i erkendelsen. Wikipedia.

<sup>77</sup> **Eklektisk** er at sammenstykke forskellige filosofiske, videnskabelige eller kunstneriske elementer til en ny helhed. At udsøge sig de elementer, man tiltrækkes af, uden hensyntagen af den sammenhæng, de oprindeligt hører hjemme i. Den danske ordbog.

<sup>78</sup> **Pragmatisme** er en hovedstrømning i 1900-tallets amerikanske filosofi. (...) Teorien hævder, at erkendelse ikke skal forstås som en objektiv afspejling af virkeligheden, men som et nyttigt redskab, der viser sin hensigtsmæssighed i praksis. Den Store Danske.

<sup>79</sup> *Herbert Clark Hoover* (1874-1964) var USA's 31. præsident.

<sup>80</sup> *William B. Green* (1873-1952) var en amerikansk fagforeningsleder. Green huskes bedst som præsident for "American Federation of Labor" (AFL) fra 1924 til 1952. Han var en stærk tilhænger af samarbejde mellem arbejdere og arbejdsgivere og gik i front for beskyttelse af løn og tillæg og en lov om industriel unionisme, altså organisering af arbejderne i samme branche i samme fagforening uanset kvalifikationer eller erhverv, hvilket skulle styrke arbejderne forhandlingssituation i forhold til arbejdsgiverne. Wikipedia.

onisterne<sup>81</sup>, som med tiden og på grund af deres egne fejl, forvandlede sig til sekter<sup>82</sup>; for det tredje diletanter, der var tiltrukket af Oktoberrevolutionen og sympatisører af marxismen som en eksotisk lære, der ikke havde meget at gøre med De Forenede Stater. Deres tid er ovre. Nu bryder en ny epoke frem for en uafhængig både proletarisk og – samtidig ægte marxistisk – klassebevægelse. Også her vil Amerika med et få spring indhente Europa og overhale det. Progressiv teknik og progressiv samfundsstruktur vil bane sig vej ind i sfæren af doktriner. De bedste marxistiske teoretikere vil dukke op på amerikansk jord. Marx vil blive mentor for den avancerede amerikanske arbejder. For dem vil denne kortfattede udstilling af første bind [af *Kapitalen* – m.t.] kun være et indledende skridt fremad til den komplette Marx.

### ***Kapitalismens ideelle spejl***

På den tid, da første bind af *Kapitalen* blev udgivet<sup>83</sup>, var det britiske borgerskabs verdensherredømme stadig uantastet. Vareøkonomiens abstrakte love oplevede naturligvis deres fuldstændige udfoldelse – dvs. der var mindst afhængig af fortidens indflydelse – i landet, hvor kapitalismen havde opnået sin højeste udvikling. Samtidig med at han hovedsagelig byggede sin analyse på England, havde Marx ikke kun England i tankerne, men hele den kapitalistiske ver-

den. Han brugte England i sin tid som kapitalismens samtidige spejl.

Nu står kun minderne om britisk overherredømme tilbage. Fordelene ved den kapitalistiske førstefødselsret er forvandlet til en ulempe. Englands tekniske og økonomiske struktur er blevet forældet. Landets verdensposition afhænger fortsat af koloniimperiet, en arv fra fortiden, i stedet for at være et aktivt økonomisk potentiale. Det forklarer i øvrigt Chamberlains<sup>84</sup> kristne næstekærlighed over for den internationale gangsterbande af fascister, som har overrasket så mange. Det engelske borgerskab kan ikke undgå at indse, at dets økonomiske nedtur er blevet helt igennem uforenelig med sin stilling i verden, og at en ny krig truer med at omstyrte det britiske imperium. Nogenlunde ligesådan er det økonomiske grundlag for Frankrigs ”pacifisme”.

Omvendt har Tyskland udnyttet fordelene ved en historisk tilbageståenhed i sin hurtige kapitalistiske vækst ved at bevæbne sig med den mest komplette teknik i Europa. Med en smal national base og knaphed på naturressourcer blev Tysklands dynamiske kapitalisme nødvendigvis omformet til den mest eksplosive faktor i stormagternes såkaldte magtbalance. Hitlers epileptiske<sup>85</sup> ideologi er blot et spejlbillede af den tyske kapitalismes epilepsi.

---

<sup>81</sup> **Deleonisme** er en socialistisk bevægelse skabt af Daniel De Leon (1852-1914). De Leon blandede den ortodokse marxisme med den nye syndikalisme i USA. Han mente, at industrifagforeninger er de vigtigste redskaber i klassekampen og oprettelsen af et socialistisk samfund, men han troede også, at et revolutionært, socialistisk parti var nødvendigt for at uddanne og organisere arbejderklassen politisk. Ifølge De Leon skulle den være organiseret på to fronter, den ”industrielle” og den ”politiske”. Den politiske organisation eller det politiske parti skulle fungere som et skjold for arbejderklassen, og den industrielle organisation eller den socialistiske industrifagforbund skulle fungere som et sværd for arbejderklassen. Svensk Wikipedia.

<sup>82</sup> **En sekt** kan f.eks. være en politisk gruppe, der ”lukker sig inde om sig selv”, som ofte ved mindste kritik udstøder ”frafaldne” medlemmer, der udelukkes fra omgang med sekten. En politisk sekt karakteriseres ved at

stille ekstreme krav til medlemskab (f.eks. overdreven aktivisme og en streng bogstavtro tolkning)

<sup>83</sup> **Bogens første del** udkom i 1867. Marx døde imidlertid før de resterende bind kunne udgives, men andet og tredje bind blev fuldført af venen Friedrich Engels og udgivet i henholdsvis 1885 og 1894. Wikipedia.

<sup>84</sup> **Neville Chamberlain** (1869-1940) var en britisk politiker, der repræsenterede Det Konservative Parti og var landets premierminister 1937-1940. Chamberlain er en af de mest kontroversielle engelske politikere i det 20. århundrede. Wikipedia.

<sup>85</sup> Trotskij bruger begrebet **epilepsi** i overført politisk betydning til at betegne nazismens krampagtige politik. Den officielle definition af lidelsen epilepsi er, at den betegner forekomsten af gentagne stereotyp optrædende anfald, som skyldes forstyrret elektrisk aktivitet i en større eller mindre del af hjernen. Socialstyrelsen – Videnportalen på det sociale område.

Ud over adskillige uvurderlige fordele af historisk karakter nød De Forenede Stater godt af at have et umådeligt større territorium og usammenlignelig flere naturrigdomme end Tyskland. Efter at det havde overhalet Storbritannien i betydeligt omfang blev den nordamerikanske republik i begyndelsen af dette århundrede verdensborgerskabets vigtigste højborg. Der fandt alle de potentialer, som er indlejret i kapitalismen, deres højeste udtryk. Ingen andre steder på vores planet kan borgerskabet overgå [kapitalismens] præstationer i dollarrepublikken, der er blevet det tyvende århundredes kapitalismes mest perfekte spejl.

Af samme grund, som at foretrak Marx at bygge sin redegørelse på engelsk statistik, engelske parlamentsreporter, engelske "blåbøger"<sup>86</sup> og den slags, har vi i vores beskedne indføring tyet til dokumentation hovedsagelig fra De Forenede Staters økonomiske og politiske erfaring.

Naturligvis ville det ikke være vanskeligt at citere tilsvarende fakta og tal fra et hvilket som helst andet kapitalistisk land. Men det ville ikke tilføje noget væsentligt. Konklusionen ville være den samme, blot ville eksemplerne være mindre slående.

Folkefrontens<sup>87</sup> økonomiske politik i Frankrig var – som en finansmand rammende sagde det – en tilpasning af New Deal "for lilleputter". Det er fuldstændig klart, at i en teoretisk analyse er det umådeligt mere bekvemt at beskæftige sig

med kykloper<sup>88</sup> end med lilleputter. Det er selve det gigantiske omfang af Roosevelts eksperiment, der viser at kun et mirakel kan redde det verdensomspændende kapitalistiske system. Men det forholder sig sådan, at den kapitalistiske produktions udvikling sætter en stopper for produktionen af mirakler. Det bugner med besværgelser og bønner, men miraklerne kommer aldrig. Men det er klart, at hvis et mirakel som kapitalismens foryngelse skulle kunne ske noget som helst sted overhovedet, så kunne det ikke ske andetsteds end i De Forenede Stater. Alligevel nåede man ikke den foryngelse. Hvad det ikke lykkedes at udrette for kykloperne, er lilleputterne i endnu mindre grad i stand til at opnå. At lægge grunden til denne enkle konklusion er netop meningen med vores tur ind i amerikansk økonomi.

### ***Moderlande og kolonier***

Marx skrev i forordet til den første udgave af *Kapitalen*: "*Det industrielt udviklede lande viser blot det mindre udviklede et billede af dettes egen fremtid.*"<sup>89</sup> Denne tanke skal under ingen omstændigheder tages bogstavelig. Produktivkræfternes vækst og uddybningen af sociale forskelle er utvivlsomt et lod for hvert land, der er begyndt på den borgerlige udviklings vej. Men misforholdet i tempo og normer, der går igennem hele menneskehedens udvikling, og som dybest set har sine historiske såvel som naturlige grunde, blev ikke blot særlig akut under kapi-

---

<sup>86</sup> En **blåbog** er en guide over eller en samling af statistikker og information. Wikipedia.

<sup>87</sup> **Folkefronten i Frankrig, Front populaire**, omfattede det kommunistiske, det socialistiske og det radikale [borgerlige – m.t.] parti foruden fagforbund og andre organisationer. Som reaktion på højreekstremistiske optøjer 6. 2. 1934 indgik socialister og kommunister i juli 1934 en aftale om aktionsenhed mod fascismen. De radikale kom med 14. 7. 1935, da en antifascistisk kæmpedemonstration fandt sted i Paris. Fronten sejrede på et fællesprogram ved valget i maj 1936, og den 4. juni dannede Léon Blum en socialistisk-radikal regering med kommunistisk støtte. Valgsejren skabte store forventninger blandt arbejderne og udløste en strejkebølge med fabriksbesættelser. Den fandt sin afslutning på Blums

initiativ med de såkaldte Matigno-aftaler, hvor arbejdsgiverne gav store indrømmelser til de strejkende. Regeringen gennemførte også omfattende sociale og økonomiske reformer: 40-timers arbejdsuge, 14-dages betalt ferie, landbrugsstøtteordninger, nationalisering af våbenindustrien, øget statskontrol med Banque de France m.m. Reformerne var led i en *New Deal-inspireret krisepolitik*, som dog ikke fik vendt konjunkturerne, men førte til kapitalflugt og inflation med efterfølgende devaluering. Den Store Danske.

<sup>88</sup> *Kykloper* er i græsk mytologi om enøjede kæmpevæsner. Den Store Danske.

<sup>89</sup> Karl Marx: "*Kapitalen*", 1. bog 1, det anførte værk, side 93.

talismen, men gav også anledning til en kompleks indbyrdes afhængighed med underkastelse, udbytning og undertrykkelse mellem lande af forskellige økonomiske typer.

Kun et mindretal af lande har fuldstændigt gennemgået den systematiske og logiske udvikling fra håndværk via hjemmeproduktion til fabrikken, som Marx udsatte for en så detaljeret analyse. Kommerciel kapital, industri- og finanskapital invaderede tilbagestående lande udefra, hvor den delvist ødelagde de primitive former for indfødt økonomi og delvist underkastede dem under Vestens verdensomspændende industri- og banksystem. Under imperialismens pisk blev de koloniale og halvkoloniale lande tvunget til at se bort fra de mellemliggende stadier, mens de kunstigt holdt ud på et eller andet niveau. Indiens udvikling kopierede ikke Englands udvikling, det var et supplement til den. For at forstå den kombinerede type udvikling af tilbagestående og afhængige lande som Indien, er det imidlertid nødvendigt at huske på det klassiske skema, Marx udledte fra Englands udvikling. Arbejdsværdiloven styrer lige såvel spekulanternes beregninger i City of London<sup>90</sup> og pengevekslingstransaktionerne i de fjerneste hjørner af Hyberabad<sup>91</sup>, bortset fra at den i sidstnævntes tilfælde antager en enkel og mindre listig form.

Uforholdsmæssig udvikling gav enorme fordele til de avancerede lande, som i varierende grad fortsatte med at udvikle sig på bekostning af de tilbagestående ved at udbytte dem, omdanne dem til deres kolonier eller i det mindste ved at gøre det umuligt for dem at blive en del af det kapitalistiske aristokrati. Spaniens, Hollands, Englands og Frankrigs formuer blev ikke kun opnået fra deres eget proletariats merarbejde, ikke kun ved at ødelægge deres eget

småborgerskab, men også gennem en systematisk udplyndring af deres oversøiske besiddelser. Udbytningen af klasserne blev suppleret og styrket gennem udnyttelsen af nationer. Moderlandenes borgerskab var i stand til at sikre deres eget proletariats en privilegeret stilling, især de øverste lag, ved at betale det med noget af ekstraprofitterne, indhentet fra kolonierne. Uden dette ville enhver form for stabilt demokratisk regime have været fuldstændigt umuligt. I sin udvidede fremtrædelse var og er det borgerlige demokrati kun tilgængeligt for de mest aristokratiske og udbytende nationer. Oldtidens demokrati<sup>92</sup> byggede på slaveri, imperialistisk demokrati – på udplyndring af kolonier.

De Forenede Stater, der formelt set næsten ikke har nogen kolonier, er ikke desto mindre den mest privilegerede af alle historiens nationer. Handlekraftige immigranter fra Europa overtog et overmåde rigt kontinent, udryddede den indfødte befolkning, indtog den bedste del af Mexico og stjal broderparten af verdens rigdom. Således voksede beholdningen af fedt, der fortsat er anvendelig i nedgangstider til at smøre demokratiets gear og tandhjul.

Nylig historisk erfaring så vel som teoretisk analyse bekræfter, at graden af demokrati og dets stabilitet står i omvendt forhold til styrken af klasse modsætninger. I de mindst privilegerede kapitalistiske lande (Rusland på den ene side; Tyskland, Italien og den slags lande på den anden), der var ude af stand til at frembringe et talstærkt og stabilt arbejderaristokrati, blev der aldrig udviklet nogen grad af demokrati, og de bukkede under for diktaturet med forholdsvis lethed. Kapitalismens fremadskridende lammelse forbereder samme skæbne for demokratiet i de mest privilegerede og rigeste nationer; den

---

<sup>90</sup> **City of London** et vigtigt område for virksomheder og handel og er sammen med New York City et førende globalt finansielt centrum.Wikipedia.

<sup>91</sup> **Hyderabad** er en by i delstaten Telangana i Indien. Wikipedia.

<sup>92</sup> **Oldtidens demokrati:** Her tænker Trotskij utvivlsomt på det stærkt begrænsede "demokrati", der opstod i den græske bystat Athen ca. 500 f.v.t.

eneste forskel er datoerne. Den uhæmmede nedbrydning af arbejdernes leveforhold gør det mindre og mindre muligt for borgerskabet at tilbyde masserne retten til at deltage i det politiske liv, selv inden for den borgerlige parlamentarismes begrænsede rammer. Enhver anden forklaring på den åbenbare proces med fascismens fordrivelse af demokratiet er en idealistisk forfalskning af tingene, som de er, enten som bedrag eller selvbedrag.

Mens imperialismen ødelægger demokratiet i kapitalens gamle moderlande, hindrer den samtidig demokratiets indtog i de tilbagestående lande. Den kendsgerning at ikke et eneste af kolonierne eller halvkolonierne i den nye epoke har fuldført den demokratiske revolution – frem for alt på områder som landbrugsforhold – skyldes ene og alene imperialismen, der er blevet hovedbremsen på økonomisk og politisk fremskridt. Samtidig med at de monopolistiske magnater og deres regeringer udplyndrer de tilbagestående landes naturrigdomme og bevidst begrænse deres uafhængige industrielle udvikling, yder de finansiell, politisk og militær støtte til de mest reaktionære, snyltende, halvfeudale grupper af indfødte udbyttere. Kunstigt oprettholdt barbari i landdistrikterne er i dag den modernes verdensøkonomis mest dystre pest. De koloniale befolkningers kamp for frigørelse passerer de mellemliggende stadier, forvandler sig af nød til en kamp imod imperialismen og allierer sig derfor med proletariats kamp i moderlandene. Koloniopstande og krige ryster omvendt den kapitalistiske verdens fundament mere end nogensinde, og gør dens mirakuløse genopretning mindre end mulig.

### ***Planlagt verdensøkonomi***

---

<sup>93</sup> **Autarki** betyder i filosofien uafhængighed af ydre ting, økonomisk betyder det et lands uafhængighed af omverdenen, især med hensyn til handel. Den danske ordbog.

<sup>94</sup> **Versailles-freden** blev underskrevet i 1919 af Frankrig, Storbritannien, USA og deres allierede på den

Kapitalismen opnåede en dobbelt historisk tjeneste ved at have placeret teknikken på et højt niveau og forbundet verden med økonomiske bånd. På den måde gav den håb om en systematisk anvendelse af alle vores planets ressourcer. Men kapitalismen er på ingen måde i stand til at opfylde denne påtrængende opgave. Grundstenen for dens ekspansion består fortsat af afgrænsede nationalstater med deres toldboder og hære. Alligevel har produktivkræfterne for længst vokset sig ud over nationalstatens grænser og dermed omdannet, det, der engang var en progressiv historisk faktor, til en utålelig spændetrøje. Imperialistiske krige er intet andet end produktivkræfternes forsøg på at bryde ud af statens grænser, som er blevet for snævre for dem. Programmet for såkaldt autarki<sup>93</sup> har intet at gøre med at vende tilbage til en selvforsynende lukket økonomi. Det synes bare, at den nationale base er ved at blive gjort klar til en ny krig.

Efter Versaillestraktaten<sup>94</sup> var blevet underskrevet, troede man, at jordkloden var blevet ret godt opdelt. Men nylige begivenheder tjener til at minde os om, at vores planet fortsat rummer lande, der endnu enten ikke er blevet udplyndrede eller tilstrækkelig udplyndrede. Italien har slavebundet Abessinien [Etiopien]. Japan forsøger at overtage Kina. Træt af at vente på at få sine tidligere kolonier tilbage har Tyskland forvandlet Tjekkosllovakiet til en koloni. Italien er trængt ind i Albanien. Der er stillet spørgsmål ved Balkanhalvøens skæbne. De Forenede Stater er forskrækket over indtrængen af "udenforstående" i Latinamerika. Kampen om kolonierne fortsætter med at være en del af den imperialistiske kapitalismes politik. Uanset hvor grundigt verden er blevet opdelt, slutter processen aldrig, men sætter gang på gang spørgsmålet på dags-

ene side og Tyskland på den anden side som afslutning på Første Verdenskrig. For Tyskland var freden og stor ydmygelse, der blev udnyttet af den tyske nazisme til at vinde magten i 1933. Wikipedia.

ordenen om en ny opdeling af verden i overensstemmelse med de ændrede styrkeforhold mellem de imperialistiske magter. Det er i dag den egentlige årsag til genoprustninger, diplomatiske krampeanfald og justerende krige.

Alle forsøg på at fremstille den nært forestående krig som et sammenstød mellem demokratiets idéer og fascismen hører enten hjemme i bondefangeri eller dumhed. Politiske former skifter, men kapitalistisk appetit fortsætter. Hvis der opstod et fascistisk regime på begge sider af Den Engelske Kanal – og næppe nogen tør at afvise en sådan mulighed – ville diktatorerne i Paris og London være lige lidt i stand til at opgive deres koloniale besiddelser som Mussolini og Hitler er i stand til at opgive deres koloniale krav. Den voldsomme og håbløse kamp for en ny opdeling af verden følger uimodståelig fra det kapitalistiske systems krise.

Delreformer og lappeløsninger vil ikke hjælpe. Historiens udvikling er kommet til en af de her afgørende stadier, hvor kun massernes direkte indgriben vil kunne feje de reaktionære

hindringer af bordet og lægge fundamentet for et nyt regime. Ophævelse af den private ejendomsret til produktionsmidlerne er den første forudsætning for planøkonomi, dvs. indførelse af fornuft i området for menneskelige relationer, først på nationalt plan og til sidst på verdensplan. Så snart den socialistiske revolution begynder, vil den spredes fra land til land med umådelig større styrke end fascismen breder sig i dag<sup>95</sup>. Ved eksemplets hjælp og bistand fra de udviklede lande vil de tilbagestående lande også blive revet med ind i socialismens hovedstrøm. Den fuldstændig rådne toldkontrol vil blive fjernet. De modsætninger, der sønderriver Europa og resten af verden vil blive løst naturligt og redeligt inden for rammerne af et Europas Forenede Socialistiske Stater såvel som i andre dele af verden. En befriet menneskehed vil rejse sig til sin fulde højde.

*Coyoacan, D. F., Mexico.*

*Den 18. april 1939*

---

<sup>95</sup> I denne sætning taler Trotskij om den **"permanente revolution"**. Under 1905-revolutionen i Rusland udviklede han denne teori, som i praksis blev gennemført i oktober i 1917 og førte til kommunisternes magtovertagelse. 1. punkt i teorien forklarer, hvorfor en borgerlig revolutions opgaver (jord til bønderne, demokrati osv.), der indleder revolutionen i et underudviklet land, kun kan varetagges af en socialistisk revolution (dvs. via planøkonomisk industrialisering og modernisering og et arbejder- og bonderådsstyre). 2. punkt handler om, at en socialistisk revolution i et sådant tilbagestående land kun kan overleve og udvikle sig, hvis den får hjælp fra mere udviklede lande (teknologisk, finansiel og videnskabeligt), dvs. ved

at revolutionen breder sig til de store udviklede lande (f.eks. Tyskland, Frankrig osv.) Punkt 3 handler, at der vil ske en permanent revolution af samfundet under socialismen (dvs. socialt, økonomisk, teknologisk og kulturelt). Teorien stod i stærk modsætning til Stalins teori om socialisme i ét enkelt isoleret land og den spillede en afgørende betydning i den trotskistiske modstandskamp imod Stalin. Historien har vist, at Stalins "model" slog fuldstændig fejl til enorm skade for socialismens tanke, mens Trotskij fik ret. Sovjetunionen under stalinismen findes ikke mere, det internationale stalinistiske magtapparat er knust, mens trotskismen i form af IV. Internationale trives i dag i bedste velgående.

## Tillæg

# ENDNU EN GANG OM "MARXISMENS KRISE"

I DE GODE GAMLE DAGE, da folk talte om marxismens krise, tænkte de konkret på nogle af Marx' antagelser, der angiveligt ikke havde kunnet modstå kendsgerningernes prøve, nemlig teorien om klassekampens skærpelse, den såkaldte "teori om forarmelse" og den såkaldte teori om kapitalismens "katastrofale sammenbrud". Disse tre principielle punkter blev et mål for borgerlig og reformistisk kritik. I dag er det simpelthen umuligt at blive uenige om disse spørgsmål. Hvem vil påtage sig opgaven at bevise, at sociale modsætninger ikke bliver skarpere, men i stedet løsner op? I De Forenede Stater er indenrigsminister Hr. Ickes og andre højtstående embedsmænd nødt til at tale åbent i deres taler om den kendsgerning, at "60 familier" kontrollerer nationens økonomiske liv; på den anden side vinger arbejdsløsheden mellem ti millioner i år med "velstand" og tyve millioner i kriseår. De steder i *Das Kapital*, hvor Marx taler om polarisering af det kapitalistiske samfund, ophobningen af rigdom ved den ene pol og af fattigdom ved den anden – de steder, der er blevet anklaget for at være "demagogiske", viser sig nu at være et billede af virkeligheden.

Den gamle liberaldemokratiske idé om en gradvis og universel stigning i velstand, kultur, fred og frihed har lidt et afgørende og uopretteligt nederlag. I dets kølvand har der været den fejlslagne socialreformistiske idé, der i virkeligheden kun repræsenterede en tilpasning af liberalismens idé til de eksisterende forhold for arbejderklassen. Alle disse teorier og metoder havde deres rødder i industrikapitalismens epoke, frihandelens og konkurrencens epoke, det vil sige i en fortid, der ikke kan vende tilbage, en tid hvor kapitalismen stadig var et relativt progressivt system. I dag er kapitalismen reaktionær. Den kan ikke helbredes. Den skal fjernes.

Der er næppe det fjols tilbage, der seriøst tror (alle folk som Blum tror ikke. De lyver!), at den uhyre skærpelse af de sociale konflikter kan overvindes ved hjælp af parlamentarisk lovgivning. Marx har fået ret i hvert eneste, ja hvert eneste element i sin analyse så vel som i sin prognose om en "katastrofe". Hvori består da marxismens "krise"? Nutidens kritikere gider ikke engang at udtale selve spørgsmålet.

Det vil blive nedskrevet i historiens annaler, at kapitalismen, før den sank i graven, gjorde en enorm indsats for at bevare sig selv over en lang historisk periode. Borgerskabet ønsker ikke at dø. Den har forvandlet al den energi, den har arvet fra fortiden, til en voldsom krampe af reaktion. Det er netop den periode, vi lever i.

Styrke fører ikke kun til erobring, men den er på sin egen måde "overbevisende". Reaktionens begyndelse ødelægger ikke kun partier fysisk, men nedbryder også mennesker moralsk. Mange herrer radikale har deres hjerte i deres sko. Deres forskrækkelse over for reaktionen oversætter de til den immaterielle og universelle kritiks sprog. "*Der må være noget galt med gamle teorier og metoder!*" "*Marx tog fejl...*" "*Lenin kunne ikke forudse...*" Nogle går endda længere. "*Den revolutionære metode har vist sig at have spillet fallit.*" "*Oktoberrevolutionen har ført til bureaukratiets mest ondsindede diktatur.*" Men den store franske revolution sluttede også med genoprettelsen af monarkiet. Generelt er universet dårligt bygget; ungdom fører til alder, fødsel til død, "*alt, der fødes, skal forgå*".

Disse herrer glemmer med bemærkelsesværdig lethed, at mennesket har skåret sin vej fra en tilstand som halvabe til et harmonisk samfund uden nogen vejledning; at der for hvert skridt eller to fremad følger et halvt skridt, et skridt og nogle gange endda to skridt tilbage. De glemmer, at stien er oversået med de største forhindringer,

og at ingen har opfundet en hemmelig metode, hvorved en uafbrudt stigning på historiens rulletrappe er sikret. Desværre blev de herrer rationalister ikke taget med på råd, da mennesket var i gang med at skabe sig selv, og da betingelserne for menneskets udvikling først var ved at tage form. Men generelt set er denne sag uoverskuelig....

Lad os for argumentets skyld indrømme, at al tidligere revolutionær historie og, om man vil, al historie i almindelighed ikke er andet end en kæde af fejltagelser. Men hvad skal man gøre ved nutidens virkelighed? Hvad med den kolossale hær af permanent arbejdsløse, de forarmede bønder, det generelle fald i de økonomiske niveauer, den forestående krig? De skeptiske kloge-åger lover os, at de nogle gange i fremtiden vil katalogisere alle de bananskræller, som fortidens store revolutionære bevægelser er skredet på. Men vil disse herrer fortælle os, hvad vi skal gøre i dag, lige nu?

Vi ville vente forgæves på svar. De rædselsslagne rationalister afvæbner sig selv over for reaktionen, giver afkald på videnskabelig samfundstænkning, overgiver ikke kun materielle, men også moralske holdninger og fratager sig selv ethvert krav på revolutionær hævn i fremtiden. Alligevel er de forhold, som har forberedt den nuværende reaktionsbølge, ekstremt ustabile, modstridende og flygtige, og de forbereder grunden til en ny offensiv fra proletariatets side. Ledelsen af denne offensiv vil med rette tilhøre dem, som rationalisterne kalder dogmatikere og sekterer. Fordi "dogmatikere" og "sekteer" nægter at give afkald på den videnskabelige metode, så længe ingen, absolut ingen, har foreslået noget overlegent i stedet for.

7. marts 1939

### **Oplysning til læseren:**

*Ovenstående tillæg, "Endnu engang om 'Marxismens krise'", blev skrevet den 7. marts 1939. Det var et direkte og hurtigt svar på en specifik kritik af marxismen, der blev offentliggjort i det franske tidsskrift Que Faire. "Vor tids marxisme" blev skrevet senere, i april 1939. Den blev skrevet som en introduktion til en ny forkortelse af Karl Marx' "Kapitalen" (specifikt "The Living Thoughts of Karl Marx"), hvilket krævede et bredere og mere omfattende overblik over marxistisk teori i 1930'ernes kontekst.*

Denne tekst findes kan downloades fra hjemmesiden: [brevefrainternationalen.dk](http://brevefrainternationalen.dk)